№ 230 ՈՒՐԲԱԹ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 18

1905

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 18 № 230

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլի. կէս տարվանը 6 բուբլի. առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԾԱՐՈՒՆԻ

Եղիսաբէթ, Աւետիս, Օսաննա, Մկրտիչ, Թոմաս և Գէորգ Խանդուրեանցները ցաւօք սրտի յայտնում են առաջինի և երկրորդի սիրելի որդու, երրորդի տաքր և վերջինների Թանգակին և անմոռանալի եղբոր

Բագրատ Աւետիսեան Խանդուրեանցի

վաղաժամ մահը, որ տեղի ունեցաւ ամսոյս 15-ին։ Ամփոփը կը կատարվի ուրբաթ և շաբաթ երեկոյեան ժամը 6-ին, իսկ թաղումը կիրակի, ամսոյս 20-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին (Բերատուկայա փողոց, տուն № 42) դէպի Նորաշէնի եկեղեցին, ապա տեղից Թոշկանքի գերեզմանատունը։ (ռ. շ. կ.) 1—3

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1906 Թ.

„ՄՈՒՐՃ"

ԳՐԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

(Նոր շրջան VI տարի)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ

Ռուսաստան եւ Պարսկաստան—տարեկան 10 ր., կէս տարին 6 ր., 1 ամսվան 1 բուբլի։ Արտասահման—տարեկան 12 ր. (32 ֆ.), կէս տարին 7 ր. (18 ֆ.), 1 ամսվան 1 ր. 20 կ. (3½ ֆ.)։

Ծանօթութիւն. Բաժանորդագրվելը կարելի է վճարել նաև մաս-մաս. սկզբում 5 ր., մայիսի 1-ին 3 ր. և յունիսի 1-ին 2 ր.—կամ սկզբում 5 ր. և յունիսի 1-ին 5 բուբլի։ Հայոց զբաղ. վարժարանների և ուսուցիչների, գիւղական քահանաների, մինչև ուս. ուշակիրների և ուսանողների համար բաժանորդագինն է 8 բուբլի Ռուսաստանում։ Թիֆլիսի բաժանորդները կարող են տարեկան բաժանորդագինը (10 ր.) վճարել մաս-մաս, բաժանելով այնպէս, ինչպէս իրանց յարմար է։

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ Է

Թիֆլիսում—խմբագրատանը (Ճամբարաձեան փողոց տ. № 12).
Կայարութեան այլ տեղերից պէտք է դիմել Тифлисъ, Въ редакцію журнала „Мургъ". Արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction de la revue «Murtch».

ՄՈՒՐՃԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԸ.

Ատարեան—Գ. Ք. Մկրտումեան։
Բաքու—բժ. Գ. Սարգսեան, (Б. Морск. д. № 26) և Յ. Քոչարեան։
Բէյբէ-Էյլաբ—պ. Դ. Տէր-Դանիէլեան։
Երևան—«Արարատ» գրախանութ.
Կարս—պ. Համազասպ Տ.-Մաչարեան։
Մոսկվա—պ. Ստ. Թումեան.
Սօչի—պ. Արամ Յակոբեան (Սեւծովեզերեայ շրջան)։
Սամարկանդ—Ռ. Ք. Բէկզադեան (Սամարկանդի նրվէր).
Թիֆլիս—«Գուտտենբերգ» և «Կենտրոնական» գրավաճառ.
Վլադիկաւկազ—Յ. Ք. Սարգիսեան (Հիս. Կովկասի համար)։
Թաւրեզ—Բժ. պ. Յ. Տէր-Ստեփանեան և Հ. Պանէրեան։
Եղիսաւետ—գօլմօր Կ. Փաշայեան-Թան (Ալէքսանդրիա)։
Էնդէլի—պ. Գ. Մելիք-Աբրահամեան։
Նոր-Զուղա—պ. Տիգրան Արգաքեան։
Թէհրան—պպ. Ալէքսան Թունանց և Լ. Բարայեան։

1905 թուականի այն բաժանորդները, որոնք կը գրվին մինչև այս տարվայ դեկտեմբերի 1-ը, վճարելով տարեկան ամբողջ բաժանորդագինը (10 ր.) միանուագ՝ կը ստանան, իրրև պրեմիա, պ. Ասատուրի «ԿԵՏԻ ԴԻՑՈՒՆԸ»։ Նոր գրվող բաժանորդները պէտք միայի փոխարէն, կարող են ստանալ նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամիսների «Մուրճ» ձրի։ 3—5

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Աւելի որոշ. Նոր գործադուլ. Զրկանքների բնաւորութիւնը. Վերջին տեղեկութիւններ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մաժուլ. Մի նոր կոչ. Պօստ-Հեռագրական ծառայողների ազատարութիւնը. Մաքեր և փոստեր. Հասարակական և քաղաքական տարբեր. Թատրոն և երաժշտութիւն. Նամակ Բաթումից Նամակ խմբագրութեան Ներքին լուրեր. Ոստիկանութեան տեղեկութիւններ.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ինչ է կատարվում տիրաբնակ Պետրոս Ա-զիզով.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅՈՅՑԱՐԱԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայոց հարցը:

Ա. ԻԵԼԻ ՈՐՈՇ

Երէկվայ մեր յօդուածից, ապագրութեան ժամանակ, բաց է ընկել մի կէտ, որի պատճառով յօդուածի միտքը թէև չէ փոխվում, բայց ընդհանրվում է։ Բաց թողված կէտի մէջ մենք օրինակ ենք բերում Թրանսիան և Միացեալ-Նահանգները։ Աւելացնելով այսօր թերութիւնը, մենք օգտվում ենք գէպքից աւելի ևս զարգացնելու մեր տեսակէտը խնդրի մասին։

Ինչպէս յայտնի է Թրանսիայի և Միացեալ-Նահանգների պետական կազմը հանրապետական է, հիմնված ընդհանուր ձայնաւորութեան սկզբունքի վրա՝ ժողովրդական մասսաների քաղաքական ընդգրկակ մասնակցութեամբ պետական կեանքի մէջ։

Պետական այդ կազմի մէջ գործող քաղաքացիները այնտեղ էլ բաժանվել են հակակշիռների, որոնք ունեն իրանց ուրոյն ծրագիրները։ Մի կողմից գործում են արմատական տարրերը, կամ այն, ինչ որ կոչվում է ձախակողմեան թեւը, միւս կողմից պահպանողականները կամ աջակողմեանները, իսկ այնուհետև մի շարք կուսակցութիւններ, որոնք կամ միջին տեղն են բռնում առաջինների մէջ և կամ թէ ծառայում են յատուկ հասարակական ծրագիրների։

Եւ ուրեմն հասկանալի է, որ ֆրանսիացու կամ ամերիկացու համար տեղ թէ նա հանրապետական չէ, դեռ չէ ընդունում նրա ինչ կուսակցութեան պատկանելը։ Այնտեղ բոլորն էլ հանրապետական են։ Եւ որպէս զի որոշվի այս կամ այն գործողի բռնած քաղաքական դիրքը, նա պէտք է պատկանում լինի հանրապետութեան մէջ եղած քաղաքական կուսակցութիւններից մէկին, այսպէս ու մեր մեծ յայտնի գործիչների շրջանում, որոնք յայտնի են «վարդեեի» անուամբ։ Յայտնի են դէպքեր, որ կուսակցութիւններից զգոյն և դուրս մնացած մարդիկ յեսոյ կազմակերպվել են և մի կամ մի քանի կուսակցութիւններ կազմել և խմբել իրանց շուրջը համակրողների և կուսակիցների։

Այդ պատճառով էլ, մենք անցեալ մեր յօդուածում ասացինք, որ ընդունելով սահմանադրական համակարգակարգութիւնը մենք որոշում ենք ու այժմ միայն ընդհանուրը կերտուածքը, իսկ յեսոյ անհրաժեշտ կը լինի զբաղվել այնտեղ մի նոր դիրք, իբրև զարգացումն այն գաղափարների, որոնցով մենք ապրված ենք։ Այդ դիրքը մենք անուանեցինք արմատական։

Անկասկած՝ իւրաքանչիւրը անձ կարող է մի շարք հարցեր տալ թէ ինչու և ինչ բանի մէջ պէտք է արտայայտվի արմատական կուսակցութեան գործունէութիւնը։ Դրանք հարցեր են, որոնց ներկայումս կարելի է միայն պատասխանել մասամբ, որովհետև կուսակցութիւնների ծրագիրները և բռնած դիրքերը կապ ունեն ժամանակիցներ անձի խնդիրների հետ և նրանց մի մասը միայն կարելի է նախատեսել առաջուց։ Օրինակ, երբ հանդէս գայ գիւղական դասակարգի հողային ազատվելու հարցը, ապաքէզ կը մղվեն զանազան առաջարկներ գիւղական հողի մի որոշ սահման ընդարձակման, կամ բոլոր հողերի ընդհանուր սեփականութիւն դարձնելու խնդիրները։ Եթէ ցանկանք իրագործել վերջին առաջարկը, հանդէս կը գայ նրա իրագործութեան եղանակը։ Եւ մենք շատ հանակիր կը լինենք այն ձեւակերպութեան, որ հողը յեսո գնվի պետութեան հաշուով և դառնայ ազգային սեփականութիւն։

Սակայն այդպիսի հարցերի քննութեան և վճռականութեան ժամանակ կարող են տեղի ունենալ որոշ շեղումներ որոշ դէպքերում, եթէ դէպքը, նախօրօք ապրող կերպով լուծված չեն լինի տեղական ինքնավարութիւններին, ազգայնական ներկայացուցչութեան վերաբերեալ հիմնական խնդիրները։ Մենք հարցրաց, օրինակ, յայտնի ենք մեր եկեղեցական-ազգային կազմածքների վրա, իբրև ազգային, համժողովրդային սեփականութեան վրա և, ի հարկէ, եթէ վաղը եկեղեցին, իբրև իրաւաբանական մի հասատութիւն, զրկվի իր ունեցած անուռնական հարատութիւնից յօգուտ ամբողջ հայ ժողովրդի, մենք դա կը համարենք բնական և հասկանալի. բայց եթէ փորձ կը փորձեն նայելու եկեղեցական կալուածների վրա, իբրև զուտ կրօնական և դասակարգային սեփականութիւնների վրա, այն ժամանակ կը ծագեն հակաճառութիւններ և արտաքուստ իբրև շեղում երևացող հակառակութիւններ, որոնք սակայն լուծվել կարող են այն ժամանակ աջող կերպով եթէ հայ ժողովուրդը ինքը կը տեսնէ ապահովված իր ազգային շահերը։

Մենք կամաւ խօսեցինք շեղման այդ օրինակի մասին, որպէս զի առաջուց զգուշացրած լինենք, որ մենք ըմբռնելով ժողովրդական շահերը շատ լայն կերպով, վերապահում ենք հայ ժողովրդին կարկարելու իր ազգային սեփականութիւններին վերաբերեալ խնդիրները։

Մենք դեռ կը խօսենք այս հարցերի մասին։

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

Այն գործադուլը, որ հրատարակեցին պօստ-հեռագրական պաշտօնեաները ամենախոշոր և սոսկալի գործադուլներից մէկն է, որ տեղի է ունեցել վերջին տարիներում։

Պօստը և հեռագիրը այնքան մեծ դեր են կատարում մեր ժամանակակից կեանքի մէջ, որ առանց այդ գործօնների անկարելի է կանոնաւոր կեանք վարել պետութեան մէջ և պահպանել միջազգային յարաբերութիւններ։

Մինչև այսօր երկաթուղիները գործում էին, բայց եթէ այսօր կամ վաղը գործադուլը չը վերջանայ, այն ժամանակ երկաթուղիական երթեւեկութիւնը և հաղորդակցութիւնն էլ կը դադարեն։ Իսկ երկաթուղիների դադարման հետ կանգ կառնէ ամբողջ պետութեան մէջ անուռնական շատ խոշոր և շահաւէտ գործողութիւններ։

Ներկայումս մենք դրում ենք մթերքների մեծ պակասութիւն շնորհիւ այն գործադուլի, որ տեղի ունեցաւ մի ամիս առաջ հոկտեմբերի մէջ։ Եւ այն ժամանակից մինչև այժմ դեռ չէ կարգաւորվել շուկան։ Կենսական ամենաէական մթերքները թանգ են և նրանց պաշարները շատ սահմանափակ։ Հացը, շաքարը, նաւթը, մազը և շատ ուրիշ առարկաներ չափազանց թանգացել են։ Իսկ եթէ վրա հասնի երկաթուղիների նոր գործադուլը, այն ժամանակ հասարակութիւնը դրված կը լինի մի չափազանց ծանր և կրիտիկական վիճակի մէջ։

Մենք չենք կարող մինչև այժմ երեւակայել թէ ինչպէս կարելի էր այնքան թեթև վերաբերվել պօստ-հեռագրական պաշտօնեաների պահանջներին, ապառնալիքներին և միջոցներ ձեռք չառնել ապատելու հասարակութիւնը մի այնպիսի աղէտից, որի մէջ ընկել է ամբողջ պետութիւնը։

Մեր ժամանակը չափազանց ջղային և արագակարգ պայմանների մէջ գտնվող մի ժամանակ է։ Իւրաքանչիւր դասակարգ, իւրաքանչիւր շրջան առաջ է եկել որոշ պահանջներով և առաջարկներով։ Այդպիսի մի ժամանակում պետական գործողները պէտք է լաւ կշռեն իրանց կարգադրութիւնները և ձեռք վերցնեն գործողութիւնների այն հին սխեմերից, որը բոլորովին հակառակ հեռանքների է հասցնում քան ցանկանում են նրա գործադրողները։

Հասարակութիւնը չէ կարող անտարբեր նայել իր առաջ կատարվող այն մեծ աղէտին, որից պէտք է փնտրվեն թէ ամբողջ պետութիւնը և թէ պետութեան զանազան մասերը։ Նա պէտք է միջոցներ որոնէ բաւարար լուծում տալու մեր առաջ դրած կնճռոտ հարցերին և այդպիսով խուսափելու նոր զոհերից ու զրկանքներից։

ԶՐԿԱՆՔՆԵՐԻ ԲՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մի տարվայ ընթացքում գործադուլներ գործադուլների հետևից։ Որքան էլ գործադուլը, յայտնի պայմաններում, շատ հաստատ դէպք լինի յեղափոխական տարատեսակների համար, բայց չը պէտք է մոռանալ—և այդ չեն մոռանում նոյն իսկ օգնալիական գործիչները—որ գործադուլը, մանաւանդ ընդհանուր գործադուլը երկսայրի սուր է, որ եթէ մի կողմով հարուածում է թշնամուն, միւս կողմով հարուածում է բանւոր դասակարգը և առհասարակ պրոլետարիատը։

Քաղաքական նշանաւոր ծրագիրները պահանջում են զոհեր և տանջանքներ։ Մենք այս հասկանում ենք, մենք այս ընդունում ենք։ Բայց գործադուլները սկսել են այնքան յաճախ կրկնվել, որ բնական է կանգ առնել նրանց ստեղծած տնտեսական հետևանքների վրա։

Կեանքը գժաւարացել է, տիրում է մեծ թանգութիւն։ Մամուլի մէջ ուշադրութիւն դարձնում են գլխաւորապէս շաքարի, նաւթի, ցորի թանգութեան վրա, բայց եթէ աշխարհամասերի վրա, կը տեսնէք որ բոլոր նիւթերը, բոլոր ապրանքները թանգացել են։ Նոյն իսկ չթեղէնը զգալի կերպով աւելացել է իր արժէքը։

Եւ ահա հարց։ Ո՞վ է տնտեսական ցնցումներից առաջացած զրուցեան զոհը։ Ո՞վ է տանջվողը։ Մի՞թէ բուրժուազիան, որի դէմ կուռելու միջոց է յայտարարվում գործադուլը։ Ծիծաղելի կը լինէր նման զգալի կերպով վնասված համարել։ Շաբաթներով իր խանութը փակ պահելով գործադուլի հրամանը կատարելու համար, վաճառականը այդպիսով իր կորցրած շահը բաղդեց ալանքի վրա։ Դրութիւնը անտանելի է գտնում գնողի, պատողի համար։ Բայց ո՞ր գնողի, ինչ տեսակ պատողի։ Մի բուրժուայի համար առանձին զրկանք չէ իր տարեկան անգին բիւջէի վրա ուեւլայնել մի կամ մի քանի հազարներ։ Նա յամենայն դէպս, ինչ էլ լինի, իր զաւակներին առանց թէյի չի թողի, խաւարի մէջ չի թողնի։

Զբկվողը, անհայ, տկար մեծացողը դարձեալ աշխատաւոր բազմութիւն է, նոյն այն պրոլետարիատը, որի բարօրութեան համար մղվում է անտեսական-քաղաքական պայքարը։ Զմեռը հասել է և Թիֆլիսի պրոլետարիատի համար բազմապատկվում են թանգութիւնից առաջացող տանջանքները։ Նա յանկարծակիի է եկել, նա բարդային պատրաստված չէր այսպիսի մի զրուցեան։ Արդեօք կան պրոլետարիատի մէջ այնպիսի կազմակերպված մարմիններ, որոնք շնորհիւ նրանց դասակարգային գիտակցութեան լաւ պատրաստված են անտեսական ներկայ ճգնաժամին գիմանալու գնալ առանց չափազանց մեծ տանջանքների։ Եթէ կան, այդպիսիները ճիշտ որ նախանձելի են։

Զուտնոր դասակարգի անդամին մեծամասնութեան համար կարելի է հասատատպէս ասել, որ նա զուրկ է որ և է կազմակերպութիւնից։ Գժուար չէ երևակայել այդ անդամին բազմութեան դրութիւնը։ Զբ կազմակերպված մի ամբոխ, որ ոչինչ համերաշխութիւն, կազմակերպութիւն չունի ընդհանուր այժմեղով դիմադրութիւն, ինքնապաշտպանութիւն ցոյց տալու համար։

Ի հարկէ, ներկայ ճգնաժամը լաւ դաս կը դառնայ աշխատաւոր բազմութեան համար։ Ի հարկէ, աւելի շօշափելի, աւելի սոսկալի կը դառնայ, որ աշխատանքի զանազան ճիւղերը դիտակցական համերաշխութիւն ցոյց տան, միմեանց, կազմակերպվեն իրանց իրաւունքները, իրանց կացութիւնը ապահովելու համար։ Բայց մինչև այդ ոքան պիտի հարչարվեն օրվայ աշխատանքով ապրող մարդիկ։ Որքան էլ ժամանակը դասակարգային տոմսմբումները արագացնող, ստիպողական լինի, բայց չէ կարելի ասել թէ մի օրում, մի ժամում բանւոր բարոյութիւնը մի կազմակերպված բանակ կը դառնայ։ Եւ այդպիսի բանակ դառնալուց յետոյ էլ դեռ ոքան ժամանակ պիտի տևէ մրցութիւնը հասարակութեան մէջ նոր կարգեր ստեղծելու համար։

Հարկաւոր է, որ չը կազմակերպված պրոլետարիական մասսաների ներկայ նեղ, անտանելի դրութիւնը հասարակական խաւերի, գրգռող կուսակցութիւնների առանձին ուշադրութեան առարկայ դառնայ։ Զէ կարելի դնել բազմութեան առաջ երկաթէ օրէնքը և բանականալ դրանով։ Պէտք է օգնել այն հարաբաւոր դժբախտներին, որոնք այդ երկաթէ օրէնքի ծանրութեան տակ ճմլված են։

Ի՞նչ կարելի է մտածել, ինչ կարելի է ձեռք առնել այսօրվայ անտեսական դրութեան դէմ, որ պիտի երկար ժամանակ խեղդէ բանւոր դասակարգը,—մենք այդ մասին այստեղ չենք խօսում։ Մենք միայն ցոյց ենք տալիս անհրաժեշտութիւնը, անյապաղելի, առաջնակարգ անհրաժեշտութիւնը։

Շտապեցէք օգնել, փրկել։

Մի մոռանաք, որ անտեսական—քաղաքական ուժեղ պայքարի առաջացած ցնցումներից եթէ այսօր կայ մի տանջվող ասար—դա պրոլետարիատն է...

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հին-Նախիջեւանում ադմինիստրացիան նորերս մի նոր քայլ էլ արեց թուրք ագրեսիվների խաթրը չը կարելու համար։ Ինչպէս յայտնի էինք, անցեալ սեպտեմբերի վերջերին նա ամեն ճանաչեց և բանից ազատեց ազատապետ Աբաս Ազ-օղլուն, որի հետևանքը այն եղաւ, որ խռովութիւնները Զանգի գաւառամասում մի որոշ չափով վերսկսվեցին, իսկ մի քանի օր առաջ նոյն ադմինիստրացիան անմեղ ճանաչեց և Նախիջեւանի բանից ազատեց երկրորդ յայտնի չարագործ Թրքիշլի Հաջի-Նամազ-Կալանը, որը մայիսի 17-ին ապրը ձեռքին, գաղջած ատրպի գլուխն անցած, բռնութեամբ Բաղամլուի հայերի մէջ Իսլամ էր մտցնում և բերդանի հրացանը գիւղի Թաղէոս քահանայի կրծքին դէմ արած, ստիպում էր նրան ուրանալ էր նախահայրերի հաւատը։

Երևի Բաղամլուում Իսլամ մտցնելու վերաբերմամբ մի բան անկատար է թողնվել և Հաջի-Նամազ-Կալին բանից ազատվեց և գնաց այդ պակասը լրացնելու համար։

Մինչդին ժամանակ ահա ինչ փաստ է դրված մեր առաջ։

Անցեալ մայիսի 7-ից մինչև այսօր էլ 4 ալիարաթցի անմեղ հայեր տանջվում են Նախիջեւանի բանտում, որոնք մեղադրվել են մայիսի 6-ին երեկոյեան Ա-լիարաթի մօտ մի թուրքի սպանութեան համար։ Թէև յանցանքը չէ ապացուցված, և երբէք էլ չի ապացուցվի, այնուհետև պէտք է ազատվեցին։

Դա է մեր դրութիւնը։

Գեղունի

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Պօստ-հեռագրական գործադուլը կանգնեցրեց կեանքի մի նշանաւոր զարկերակը։ Հեռագիրը չէ բանում, պօստը ամուր փակել է իր դռները. ոչ ընդունում են, ոչ տալիս։ Ինչ-ինչ է այս գործադուլը։ Դեռ նոյեմբերի 9-ին «Сынъ Отечества» լրագիրը գրում էր իր առաջնորդողում։

Պօստ-հեռագրական չինովնիկները կազմակերպում են մի միութիւն։ Պ. Դուբնովսոյն, ներքին գործերի մինիստրութեան կառավարիչը, տեսաւ այդ փաստի մէջ փանդուխտների համար և միջոցներ ձեռք առաւ։ Նա շրջաբերական հեռագիրներով «բացատրեց» թէ այն չինովնիկները, որոնք իրանց յայտարարել են միութեան անդամ, չեն կարող մնալ ծառայութեան մէջ։ Ինչպէս տեսնում էք, մինիստրը միայն բացատրում է։ Բանն այն է, որ չինովնիկները, կազմակերպելով միութիւն, հիմնվում են հոկտեմբերի 17-ի մանիֆէստի վրա, որ տալիս է այդ իրաւունքը «ազատակամութեան», չը դանագանելով ազատակամութեան առանձին կարգերը։ Պէտք է, ուրեմն, վճռել՝ արդեօք չինովնիկները կազմում են ազատակամութեան մի մասը թէ ոչ։ Չինովնիկները հնազանդում են թէ կազմում են, մինիստրը—հակառակ կարծիքի է։ Նրա կարծիքի հետ համաձայն է և մինիստրների խորհուրդը, որ գրել է այդ առիթով, սովորութեան համաձայն, «հաղորդագրութիւն»։ Մանիֆէստը «յայտարարելով թէ նրա մէջ յիշված իրաւունքները տրվում են պետութեան ամբողջ ազատակամութեան, չէ թողլ տալիս պետական ծառայութեան մէջ գտնվող անձանց խանգարել գոյութիւն ունեցող օրէնքները քաղաքացիական ծառայութեան մասին»—այսպէս է բացատրում սահմանադրութիւնը մինիստրների խորհուրդը։

Մասնաւոր ընաւորութիւն ունեցող օրէնքը (քաղաքացիական ծառայութեան մասին), որ հրատարակված է առանց, հակառում է հիմնական օրէնքին, որ ընդհանուր բնաւորութիւն ունի և հրատարակված է լեռոյ։ Մինիստրների խորհուրդը գտնում է թէ ընդհանուր և յատկացոյն օրէնքը պիտի գիջէ մասնաւոր և աւելի վաղուց հրատարակած օրէնքին։ Եթէ կանգ առնել այդ հայեցակէտի վրա, այն ժամանակ մանիֆէստում յայտարարված բոլոր իրաւունքները արմատից կոչնչացվին։ Մանիֆէստի մէջ յայտարարված է անձի անձեռնմխելիութիւն, իսկ մասնաւոր օրէնքների մի բազմութիւն հրամայում է զանազան պաշտօնեաների ոչ միայն դիպչել անձին, այլ բանել նրան, ուր որ կարելի է։

Մինիստրների խորհուրդը, ակներև է, ինքն էլ զգում է իր բացատրութեան խախտ լինելը և նրան այժ տալու համար բերում է Արևմտեան Եւրոպայի օրինակը. Ֆրանսիայում նոյնպէս թոյլ չէ տրվում, որ չինովնիկները միութիւններ կազմեն։ Բացատրել օրէնքները ուրիշ երկիրների օրէնքների համեմատութեամբ—դա ընդունված է իրաւաբանների մոտ։ Բայց այդ միջոցին դիմում են միայն այն ժամանակ, երբ օրէնքը պարզ չէ, և ոչ թէ այն ժամանակ, երբ օրէնքը իր պարզութեամբ ոչ մի բացատրութիւն չէ թողլ տալիս։ Եւ արդեօք կառավարութեան համար վատագոյն ճանապարհ չէ բացատրել մեր «սահմանադրութիւնը» անաչգիայով։ Եթէ դատենք համեմատելով այն բանի հետ, որ տեղի ունի ոչ թէ հանրապետական Ֆրանսիայում, այլ կառավարութեան ձեռով մեզ աւելի մօտիկ միապետական Անգլիայում, այն ժամանակ միայն անձի անձեռնմխելիութիւնից, որ հաստատված է մանիֆէստի մէջ, ազատակամութեան հանրապետութիւններ է բղխում, որ միայն նրանց թելը սարսակի կը պատճառէր մեր կառավարութեան։ Այս իրաւունքից Անգլիայում, ի միջի այլոց, բղխում է ազատակամութեան իրաւունքը հաւաքվելու ուր կամենում են և ինչ քանակութեամբ ուզում են։ Եւ եթէ բացատրել մանիֆէստը անգլիական օրէնքների համեմատութեամբ, այն ժամանակ երեսուն հազար բանւորներ իրաւունք ունեն վազը հաւաքվելու պալատի հրապարակում և արտասանել ճառեր ինչպէս ուզում են։ Համաձայն է կառավարութիւնը, որ մանիֆէստը այսպիսի համեմատութեամբ բացատրվի։ Միայն թոյլ տանը մինիստրների խորհուրդն վարժութիւն

ՄՏՔԵՐ ԵՒ ՓԱՍՏԵՐ

XV

Մոսկվայում ներկայումս զբաղեցնող զէմսկայական և քաղաքային գործիչների համագումարը, որ մշակում է ապագայ սահմանադրական գործունէութեան և Պետական Դումայի քննութեան ենթարկելի հարցերի ծրագիրը, ստեղծում ինձ իրրև քաղաքացու, իրրև պրոզրէսիստ և դեմոկրատական-սահմանադրական կուսակցութեան ծրագրին յարած մի քաղաքացու, տարում է ինձ մի և նոյն ժամանակ, իրրև հայի, տխրութեամբ համակելիս։

Ուշադրութեամբ հետևելով համագումարի զեկուցումներին, նրա մէջ ստեղծված և շօշափված հարցերին, ես տեսնում եմ, որ համագումարը իր լուրջ ուշադրութեան է արժանացնում բոլոր այն հարցերը, որոնք, ի հետևութիւն ազատարար շարժման, զարթել և ընդլայնվել են լայնածաւալ կայսրութեան զանազան տեղերում և պահանջում են վճռողաբար իրանց լուծումը, բոլոր այն հրատապ հարցերը, որոնք կայսրութեան մի ծայրից մինչև միւսը յուզում, ալեկոծում են մարդերը, բոլոր այն կենսական պահանջները, որ անվում են այս կամ այն ազգութեան կողմից։

Մենք գիտենք, որ Ֆինլանդիան դրել է իր նախկին իրաւունքները ձեռք բերելու հարցը։ Լեհաստանը պահանջում է աւտօնոմիա, Վրաստանը պահանջում է նոյնը։ Հրէաները պահանջում են վերջ դնել հրէական ջարդերին, որ կազմակերպում էր հին ռէժիմը և այժմ շարունակվում են։ Բոլոր այս արտարացի պահանջները և դատերը ունենալով իրանց արդարացումները և պաշտպանները համագումարի մէջ, ենթարկվում են նրա լուրջ քննութեան և զրնով մտնում են այն կարևոր հարցերի ցանկի մէջ, որոնք պէտք է կազմել ապագայ Պետական Դումայի կամ սահմանադիր ժողովի զբաղմունքի առարկաները։

Եւ ուրեմն ֆինլանդական, լեհական, հրէական, վրացական հարցերը, իրրև առօրեայ հրատապ և պետական նշանակութիւն ունեցող հարցեր քննվում են այն ժողովի մէջ, որի վրա է սևեռված ներկայումս ամբողջ Ռուսաստանի ուշադրութիւնը և որը կոչված է, մասնակցող ձեռնտու տարրերի շնորհիւ, մշակել, ծրագրել Ռուսաստանի ապագայ սահմանադրական կեանքի նախագիծը։

Դժբախտաբար, ես ոչ մի տեղ չը նկատեցի, որ չարաբաստիկ ռուս-հայական հարցը ևս արժանացած լինի համագումարի ուշադրութեան։

Ոչ օր չէ կարող ուրանալ, որ Ռուսաստանում գոյութիւն ունի և հայկական հարց, որ ծագեց անբարեհաջող իշխան Գալիցինի օրով և մանաւանդ եկեղեցական-դպրոցական կարուածների յափշտակութեան խնդրով։ Եւ այդ հարցը ստացել սուր կերպարանք ստացաւ, երբ հրէաների վերաբերմամբ գործադրվող սխալմամբ սկսեց գործադրվել և հայերի վերաբերմամբ, այն է, երբ հայերը նոյնպես ենթարկվեցին կազմակերպված ջարդերի և ազատ, ֆանատիկոս, քարանի ու կողոպտուի ծարաւ թուրք խուժանը զրաղվելով յարձակել սուին հայերի վրա, երբ ձեռնարկվեց հայերին արմատախիլ քաղաքելու գործին, երբ վերջապէս Թիւրքայից փշող համալամական հովերը անցան և Ստամբիկաս ու մի նոր շարժարիթ խիստ հանդիսացան թուրք վայրագ տարրի համար կոտորելու և կողոպտելու հայերին։

Եւ մոռացվեց իսկական հաղց հարցը, Թիւրքիայի Թշնամ հայերի հարցը ու Ռուսաստանում էլ ծագեց նոր հայոց հարցը, որ պահանջում է իր լուծումը։ Ո՛վ ստեղծեց, ով կազմակերպեց Թուրք-հայկական արիւնահեղ ընդհարումները. ինչ ազգու և իրական միջոցներ պէտք է գործադրել արմատախիսներն վերջ դնելու նրանց. պէտք է արդեօք ոճրագործները և յանցաւորները կրեն իրանց արժանի պատիժը. պէտք է հատուցմն տալի հայերին։ Կարող են հայերը յուսալ, հատատապէս յուսալ, որ այսուհետև նրանց կեանքը, գոյը, պատիւը ապահովված կը լինի Թուրքական վայրագութիւններից, որ նրանը, իրրև Ռուսաստանի քաղաքացիներ, կը վայելեն այսուհետև օրէնքների պաշտպանութիւնը։ Մի խօսքով, պէտք է քննել, լուծել ռուսահայերի հարցը, դատը, որ նոյնպէս պետական կարևոր հարց է, ինչպէս հրէական հարցը։

Բայց, ինչպէս ասացինք, այդ հարցը մենք չենք տեսնում Մոսկվայի համագումարի օրակարգի մէջ։

Ի՞նչ է պատճառը։ Պատճառը մենք ենք, մենք հայերս։ Մեզանորը մենք ենք, հայերս։ Մի անգամ ևս կրկնվեց այն տխուր երևոյթը, որ շարունակ կրկնվում է մեր կեանքում. այն, որ ամեն մի պատմական վճռական բոպէին, մենք անպատրաստ ենք լինում, չը կազմակերպված։ Եթէ Մոսկվայի համագումարը զբաղվեց լեհական, վրացական, հրէական և նոյն իսկ լատիշական հարցերով, այդ եղաւ նրա համար, որ լեհերը, վրացիները, հրէաները, լատիշները հոգ տարան, մասնեցին այդ մասին, աշխատեցին համագումարի օրակարգի առարկայ դարձնել այդ հարցերը, ներկայացնելով համագումարի բիւրօին պատճառաբանված, հմտալի և մանրամասն զեկուցագրեր։

Բայց հայերս մոռացանք մասնել այդ մասին. մեր գործիչները կամ իրանց գործիչ համարողները, մեր բիւրօները, մեր զանազան կազմակերպութիւնները մոռացան այդ, չը նայելով որ շատերը գտնվում էին այդ ժամանակ Մոսկվայում և Պետերբուրգում։

Եւ ինչ իրաւունք ունենք մեղադրել ուրիշներին։ Մեղադրենք մեր անպատրաստականութիւնը, մեր անհոգութիւնը, անտարբերութիւնը։

Եւ այդ անպատրաստականութիւնը, անկազմակերպութիւնը, մեր կատարեալ բարոյական մանկութիւնը երևաց նաև բուն հայկական հարցի, Թիւրքիայի Թշնամ հայ ժողովրդի հարցում։ Մենք կարծես մոռացել ենք այդ նահատակ, իր ասնջանքների և անասելի չարչարանքների ծանրութեան տակ ճզմված, գալարվող ժողովրդին։ Անա մօտ էլ տարի է, որ յայտնվեց թէ Հապայում գումարվելու է երկրորդ միջազգային և միջազգային կօնֆերենցիա, որի քննութեան պէտք է ենթարկվեն բազմաթիւ կարևոր քաղաքական և միջազգային հարցեր։ Հէնց առաջին օրից եւրօպական շատ նշանաւոր քաղաքական գործիչներ և եւրօպական հայ մամուլը հարց յարուցեց, որ հայերը աշխատեն մոցնել կօնֆերենցիայի զբաղմունքի առարկաների մէջ նաև հայոց հարցը, քանի որ կօնֆերենցիան պէտք է զբաղվէ մակեդոնական, կրէտական հարցերով։

Բայց մենք լուռ մնացինք, արձագանք չը տուինք այդ հրաւէրին։ Մենք չաշխատեցինք եթէ ոչ պաշտօնական, գոնէ կիսա-պաշտօնական ձևով հաստատել Ռուսաստանի Կայսրի և ամերիկական նախագահ Ռուզվելտի կօնֆերենցիայի ինքնատօրները—բարենաձ ուշադրութեան՝ հայոց չարաբաստիկ հարցը քննութեան ենթարկելու առաջարկը։ Եւ կար շատ յարմար, շատ նպաստաւոր հանգամանք, որից զգբաղտաբար, մենք չօգտվեցինք, ընդհանրապէս մեր անպատրաստականութեան, յանցաւոր անտարբերութեան։

Նոյնպես Շուեյցարիայի Լուցէրն քաղաքում գումարվեց համաշխարհային խաղաղութեան XIV կոնգրէսը, որը որոշեց յանձնել Բերնի միջազգային խաղաղութեան բիւրօին մշակելի ցուցակը այն կարևոր հարցերի, որոնք պէտք է առաջարկել, յանուն քաղաքակիրթ մարդկութեան, հաւագայի կօնֆերենցիայի քննութեան։ Բիւրօն մշակել է արդէն հարցերի ցուցակը և ուղարկել թէ ռուսաց Կայսրին և թէ նախագահ Ռուզվելտին։ Արդ, ես չը գտայ այդ ցուցակի մէջ հայոց հարցը։

Նա կրկին մոռացված է։

Եւ դարձեալ նրա համար, որ չը կար մասնաւոր, հոգ տանող այդ մասին, թէև եւրօպայում ունենք բազմաթիւ գործիչներ և կազմակերպութիւններ։

Ժամանակ է կազմակերպվել, ժամանակ է ունենալ մի կենտրօնական մարմին՝ մասնաւոր ազգային ցաւերի և կարիքների մասին։

Շանթրաբ

ՀԱՄԱՐԱՅԱՍԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

III

Պետերբուրգում եւ Ֆինլանդիա

Մի այնպիսի ձոյլ ամբողջութիւն կազմող կուսակցութիւն—որոշ զօգամանքով, որոշ հաւատալիքներով ու կատեխիզիսով, իր սեփական քանակատուին։

Այստեղ արդէն հասարակութեան տականքները չէին գործում, այլ տեղական զօրքերը։ Քհնաթախ, ոչինչ լեռ ու ձոր չը սպասող մարդկանց մորթում էին յանկարծակի, ինչպես ոչխարների,—առանց գնդակահարութեան. գործի էին մացնում միայն հրացանի կոթը, սուրը և թուջէ գլուխներով մահակներ—լոկ զործիքներ, բայց զարհուրելի զործիքներ վճռական և փորձված ձեռքերի մէջ։ Անձնատուր լինել յաղթողների կամքին, խնդրել գթութիւն օգնում էր նոյնքան քիչ, որքան պաշտպանվելը մեր կեանքում։ Դիակները բեռնվում էին հին նաւակների մէջ, նրանց լաւ կապոտում էին թոկերով, քարեր էին դարսվում նրանց վրա և ապա տանում էին Ոսկեղջիւրը, ուր հեռու տիրից, ծակում էին նաւակի քիթը կամ մի այլ տեղը և նա խորտակվում էր Ջրերի մէջ, ասկ էր գնում։ Յետոյ, երբ սպանութիւնը յոգնեց արիւն և մարդկային ուղեղ ցայտացնելուց, սարիկատութիւնն սկսեց խեղդել և կենդանի մարդկանց։ Գոնէ տասը մարդ Կ. Պօլսի նաւահանգստի զանազան երօպական նաւերի վրա պատմում էին, բան առ բան կրկնելով և միանման սարսափով, թէ ինչպես իրանք դիտում էին իրանց սանտամամաներից մնանգամայն անզօր, զրկված միջամտելու կարողութիւնից և տեսնում էին առաւօտեան արշալոյսին այն արդիւնքները, որոնցից խազարիկների պէս Ջուրն էին թափվում ասով ու ձեռքով կապկապած մարդիկ, որոնց քերանները էլ խլված էին և ասիկանական նաւակների շարքը գիտում էր, որ ոչ օր նորից Ջրի երեսը չը դուրս գայ, և եթէ զոնը երկաթի կտորի պէս իսկոյն ծովի տակը չէր գնում, այլ դեռ ոտ ու ձեռք էր անում ջրի երեսին, նրան սպանում էին թիակներով... Պետութիւնների, նրանց թուում և մեր հայրենեաց (Ռուսաստանի) չէզոքութիւնը պատնվում էր այդպիսի խստութեամբ, որ մի քանի հայեր, որոնք ամուսնութիւն ազատվել էին խեղդամահ լինելուց Ջրի մէջ, չընդունեցին եւրօպական մակերևոյթի վրա. հարուածները հասնում էին նրանց և սպանում էին այդ եւրօպացիների աչքի առջև, եւրօպացիներ, որոնցից իզուր պաշտպանութիւն էին աղերսում։ Մի այն ֆրանսիացիները չը կարողացան մինչև վերջը զսպանել իրանց բնաւորութիւնն—մի քանիներին ազատեցին և պատսպարեցին իրանց մօտ։

Բոլոր այս սարսափները արդէն պատմում են պատմութիւնն և ոչ օրի համար զգալիք չէ, որ այս ամենաչարաբախտ դէպքի մէջ կրաւորական, բայց ամենայնիւ վճռական պատճառի դեր կատարեց այն ժամանակվայ մեր առևտրական գիւղատնտեսի ճակատագրական սխալը։ Ռուս գիւղատնտեսն ստիպված էր ուրանալ իր ազգանունը, որպէս զի եւրօպական օգնութեան խորանային թէօրետիկ մերժելից զուրս մղեն իրանց համար որ և է իրական, գործնական բարիք։ Ճնշված երկրի վրա ծագած յոյսերը զարթեցրին ժողովրդական ինքնամաքառնութիւնը. սարուէներին մէջ զարթնեց ազատ մարդու բարեցկամ խիղճը։ Եւրօպան զրաւել էր հայերին գէպի ազատութիւն։ Սկզբում միամտաբար յոյս կար թէ ամուր է այն քաղաքական ազնիւ խօսքը, որ նրանք տուել են պատերազմի ժամանակ։ Ամենքը գիտեն, թէ ինչպէս Գարիբալդիի, Նարբոնների և Մուրատովների ազատագրութիւնները, վերջը դարձան մի երդեհ, որ ոչնչացրեց Բագաթի նաւերը։

Բերլինի դաշնագրի 61 յօդուածը, որով Եւրօպայի կամքը որոշում էր Հայաստանի համար նոյն այն բէֆորմները, ինչ 23 յօդուածով խոստացել է Մակեդոնիային, բոլորովին առաջ չը քաշեց հայ ժողովրդի բարեկեցութիւնը և իրաւական զրութիւնը։ Որ 61 յօդուածը չը պիտի դուրս գայ թէօրետիկ նախագծումների շրջանից և դատաստարանի մեջ մնաց, այդ ոչ միայն զգում էին, այլ և շատ լաւ իմանում էին նրանք, որոնք 1878-ի յուլիսի 13-ին Բերլինում սարդարդեցին պատմական այդ թուղթը։ Բէֆորմների յոյսը շաղվեց հայերին իրրև բարոյական մի սուրբ, իրրև մի կեղծ զգուութիւն այն աղքատին, որի մասով անպարտ է անցնել մի բարեգործ մարդուն, ոչինչ չը տալով նրա ազազակող աղքատութեան համար չէ ցանկանում»— մի carte blanche զրպէս զի նոյն իսկ այն ամենայն բէֆորմները, զրսնցով Բերլինի կոնգրէսը ցոյց էր տալիս հայ ժողովրդին մի նեղ կտան գէպի ինքնամաքառնութիւն, մի ակնթարթում մանելին մանեպի տակ, և Փորթ-Ապերի համար սկսվեց սէրբօրի մի թուական, որ անօրինակ է եւրօպական պատմութեան մէջ։ 1894 թուականի Սասունի սարսափները իրանց եռևում շատ հեռու թողին թէ Բարթուղիմէոսեան գիշերը, թէ Սիցիլիական երեկոն, թէ Բրիսպան II-ի Աբիւնոս Բաղիրը և թէ նոյն իսկ Կազանլիկի բոլգարական կոտորածը վերջին պատերազմի ժամանակ, երբ գեներալ Դուրիչ տեղված եղաւ Նոմանցիկ Վարտերի հովտից։

Ռուսաստանը լուց իր ձեռքերը մի վճռի մէջ, որ ամբողջովին կրեցած էր իր կամքից։ Դա սիրալ քաղաքականութիւն էր և այդ սիրալի հատուցումը նախ և առաջ այն էր, որ նա կորցրեց իր քաղաքական հեղինակութիւնը Փորթ-Սաիդում և քրիստոնեայ ազգութիւնների հաւատը, որոնք սաստկանալ էին թէ Ռուսաստանն է իրանց պատութիւն մեկ յոյսը. յետոյ հատուցում զարձաց Կովկասեան ասսկալի անկարգութիւնները, որոնց, սկսելով զանազան Գեորգիների, Նարբոնների և Մուրատովների ուղղութիւնից, վերջը դարձան մի երդեհ, որ ոչնչացրեց Բագաթի նաւերը։

Բերլինի դաշնագրի 61 յօդուածը, որով Եւրօպայի կամքը որոշում էր Հայաստանի համար նոյն այն բէֆորմները, ինչ 23 յօդուածով խոստացել է Մակեդոնիային, բոլորովին առաջ չը քաշեց հայ ժողովրդի բարեկեցութիւնը և իրաւական զրութիւնը։ Որ 61 յօդուածը չը պիտի դուրս գայ թէօրետիկ նախագծումների շրջանից և դատաստարանի մեջ մնաց, այդ ոչ միայն զգում էին, այլ և շատ լաւ իմանում էին նրանք, որոնք 1878-ի յուլիսի 13-ին Բերլինում սարդարդեցին պատմական այդ թուղթը։ Բէֆորմների յոյսը շաղվեց հայերին իրրև բարոյական մի սուրբ, իրրև մի կեղծ զգուութիւն այն աղքատին, որի մասով անպարտ է անցնել մի բարեգործ մարդուն, ոչինչ չը տալով նրա ազազակող աղքատութեան համար չէ ցանկանում»— մի carte blanche զրպէս զի նոյն իսկ այն ամենայն բէֆորմները, զրսնցով Բերլինի կոնգրէսը ցոյց էր տալիս հայ ժողովրդին մի նեղ կտան գէպի ինքնամաքառնութիւն, մի ակնթարթում մանելին մանեպի տակ, և Փորթ-Ապերի համար սկսվեց սէրբօրի մի թուական, որ անօրինակ է եւրօպական պատմութեան մեջ։ 1894 թուականի Սասունի սարսափները իրանց եռևում շատ հեռու թողին թէ Բարթուղիմէոսեան գիշերը, թէ Սիցիլիական երեկոն, թէ Բրիսպան II-ի Աբիւնոս Բաղիրը և թէ նոյն իսկ Կազանլիկի բոլգարական կոտորածը վերջին պատերազմի ժամանակ, երբ գեներալ Դուրիչ տեղված եղաւ Նոմանցիկ Վարտերի հովտից։

«Գէյշա» օպերետը։

Այդ օպերետը, ինչպէս յայտնի է, վերցրած է չինա-ճապոնական կեանքից։ Այն օրից, երբ ծագեց Հեռաւոր Արևելքում պատերազմ և ռուսների և ճապոնացիների մեջ յարաբերութիւնները սուր և թշնամական կերպարանք ստացան, «Գէյշա» օպերետի ներկայացումը արգելվեց։

Այժմ արգելքը վերցված է։ Եւ Թիֆլիսում առաջին անգամ պէտք է տրվէր այդ օպերետը։

Առնասարակ «Գէյշան» աջողված օպերետներից մէկն է և պարունակում է իր մեջ թէ գեղեցիկ եղանակներ և թէ ընտրյալ ու տպաւորութիւն գործող տեսարաններ։ Նրա հեղինակն է մի անգլիացի Սիանէյ-Ջոնս։

«Գէյշայի» ներկայացումը արքունական թատրոնում տեղի ունեցաւ շքեղ զեկորացիաներով։ Երգեցողութեան մասը կատարվեց հմտութեամբ և մենք այնպիսի ձայներ լսեցինք, որոնք առնասարակ սակաւ են լինում օպերետներում։ Սակայն խաղը և օպերետային ճկունութիւնը պակասաւոր էին։

Միմօզայի դերում շատ մեծ աջողութիւն ունեցաւ երգչուհի Արցիրաշվիլի, որի երգեցողութիւնը պատճառեց հանդիսականներին մեծ բաւականութիւն։ Արցիրաշվիլ կրկնեց մի քանի երգեր և ստացաւ ծաղիկայ մեծ կողով։

Մաշլի դերում երգչուհի Գուշչինսկայա երգից հաշվով։ Նա ունի ազատ շարժումներ և կը գործէր աւելի մեծ ապատորութիւն, եթէ նրան չը խանգարէր չափազանց զիրութիւնը։

Լէյտենանտ Կարտենայի դեր կատարող տենոր Կոլոսով երգից ծրագրից դուրս մի քանի կտոր և ունեցաւ աջողութիւն։

Վանչիի դերում երգիչ Վասիլիչ ցոյց տուեց հիստերիայի և խաղալու մեծ ընդունակութիւն։ Նա արտասանեց ժամանակակից բովանդակութիւն ունեցող մի քանի կուպլետներ, որոնք առաջ բերին բուռն ծափահարութիւններ։

Սիրող

ՆԱՄԱԿ ԲԱԹՈՒՄԻՑ

Նոյեմբերի 13-ին

Ամսոյ 6-ին տեղիս օրիորդաց գիմնազիայի մանկավարժական խորհուրդը ծնողներին ընդհանուր ժողովի էր հրաւիրել՝ մի քանի կարևոր հարցեր քննութեան ենթարկելու համար։ Գլխաւոր հարցերից մէկին էլ այն էր, թէ կարելի է արդեօք աշակերտուհիներին թոյլ տալը գիմնազիայում ազատ ժողովներ կազմելու, թէ ոչ։

Հասկանալի է, ի հարկէ, որ զարերով, կանոնի տակ պահվող և երբեմն երևան եկած զեպքերումը հաղածանքի ենթարկվող «ժողով» բառը չէր կարող ազատութեան գեռ նոր եկած և անզօր ճառագայթների մրցումից այդպէս շուտով յաղթված և վերցված լինել մեր զբաղաքաղ երկրի երեսից, ուստի և շատերի համար, որոնց թուում և, չը զարմանաք, բժշկի զիպլոմ ունեցողների, միանգամայն տարօրինակ էր այդպիսի մի «սանձարձակ» առաջարկութիւնը։

Այդ բժշկներից մէկը (բժ. Ֆարբիցիուս) անդադար յանում էր ապացուցանել, թէ զիմնազիան մի «սուրբ» հիմնարկութիւն է, ուր ազգ. հոգեթութիւնից, այնիցից զատաութիւնից, ուրիշ ոչ մի բանի մասին չէ կարելի խօսել նրա մէջ և այլն։ Նրան ձայնակցում էին նաև բաւական թիով «ապիտատուորներ» և մի քանի ուրիշներ։ Բայց «ուաղ փառաց անցաւորի»։ Այդ բոլորը, որ մի քիչ ժամանակ առաջ կամայ ակամայ հաված իւրի տեղ պիտի ընդունէր, բոլորովին այլ հետևանք ունեցաւ այս անգամ։ Ժողովականներից մէկը պատասխանեց այն բոլոր տխմար առարկութիւններին, որոնց նմանը անշուշտ շատ էր լսել նա և ամեն անգամ լսելիս ամեն մէկը սուր դանակի պէս ցցվել էր նրա սրտի մէջ, բայց տաժան բանութիւնը—բերանի թուրը—չէր թոյլ տուել համարձակ ձայնով պանդխիլ այն, ինչ որ նրա—ժողովուրդի—վերքերի իսկական սպեղանին էր կազմում—ազատութիւնը... Եւ նրա պատասխանը կարծես սառը ջուր մարեց բոլոր ժողովականների վրա։

Մեզ, ի հարկէ, զժուար է բառացի կերպով մէջ բերել ճառախօսի խօսքերը. միայն այսքանը կասենք, որ ճառը վերջանալուն պէս

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑԸ

(Դարձ Ալեքսանդր Սմիթսեարովի [1])

I

1896 թուականի փետրվարին ես գնացի Կ. Պոլիս Սօֆիայից, ուր ներկայ էի բօլգարական գահամառանդի օրհնօրհնութեան մէջ մի կրուելու հանդէպ։

Կ. Պոլիսը դեռ լիքն էր մօտ ժամանակում տեղի ունեցած «յեղափոխութեան» հետքերով։ Ինչ-որ պատճառով «յեղափոխութիւն» անուն էր ստացել հայերի այն կոտորածը, որ Սասունի ասկանքների ձեռքով էր կատարվել և որ կազմակերպել էր սուլթան Արդուլ-Համիդի ոստիկանութիւնը, կանոնաւոր զօրքերի պաշտպանութեան տակ։ Ես ելայ վագոնից ինձ ծանօթ փոքրիկ «Hotel de France»-ի մէջ, որի տէրը ունդարացի էր, հետևաբար և Թիւրքասէր էնց միայն իր ազգային ծագման պատճառով։ Չը գիտեմ ուր է այժմ գտնվում հէրը Գրանկը, որովհետև 1901-ից ես չը զտայ Կ. Պոլսում ոչ նրան, ոչ նրա օտէլը։ Բայց յուսով եմ որ հարատևելով այնքան, որ կարող է ապրել իր զրամագլխի շահով, նա նուիրվել է քաղաքական ասպարէզին, որովհետև նոյն զեպանատների եկուոր զիպլոմատների մէջ ես համարեա չեմ տեսել աւելի հիմնաւոր ուսումնասիրութիւն, աւելի խոր ըմբռնում և աւելի նուրբ զգայունութիւն արևելեան գործերի վերաբերմամբ, ինչպէս ունէր այդ հեռաբքրքրական մարդը։ Կրկնում եմ, նա Թիւրքասէր էր, ինչպէս մեծամասնութիւնը այն եւրօպացիների, որոնք ապառ ապրում և հարատևում են Պերայում զեսպանատների հովանու տակ։

Եւ անա, նոյն իսկ այդ Թիւրքասէրը, որ մինչև իր վաճառականական գրպի խորքը շը նորոգակալ էր օսմանեան կառավարութեան այն զրամագլխի համար, որ աշխատել էր նրա պաշտպանութեան տակ և որ ամբողջ սրտով սատում էր բոլոր բօլգարներին, հայերին, մակեդոնացիներին թէ ինչպէս են նրանք յանդգնում բարձրացնել ապատութեան ձայն և նոյն իսկ դէնք նորին մեծութեան փաշիշահ Արդուլ-Համիդի բարեհնամ իշխանութեան դէմ,—նոյն իսկ սա, պատմելով ինձ թէ ինչպէս էր կանոնաւոր զինված և կազմակերպված սրիկայութիւնը Ջնջում անպաշտպան մարդկանց, չը կարողացաւ պահել արտասուները, խօսում էր գրնատ, զղզոնուն, ցնցելով դէպի երկինք բարձրացրած ձեռքերը։

—Դրանք գազաններ են, սինհոր Ալեքսանդրօ,—բացականչում էր նա (մենք միշտ խօսում էինք իտալերէն)—դրանք իսկական վայրենի գազաններ են։ Դրանց պէտք է պահել վանդակներում, շղթայով կապած... Օ՜, ինչպէս պիտի փոչանէ երբ և իցէ—և հուսացէք, շուտով—Ռուսաստանը, որ թոյլ տուից նրանց թուլացնել իրանց շղթաները և դուրս նայել իրանց վանդակներից։

Ռուսաց պահակասուերի վրա օգիկներները քաղաքականութիւն էին անում, լռութիւն պատասխանելով, բայց զժգոհութեան և վարմունքի խուլ խօսքեր էին թոցնում թէ ինչպէս միջազգային էսկադրան ուշացաւ, չը հասաւ այդ սարսափելի օրին, երբ կարող էր ժամանակին հասնել։ Ինչպէս «Իսնակ» պանդխտաթերթը լաւ կանգնած էր Թօփխանէի առջև, երբ մի ամենափոքրիկ ցոյցն անգամ հին քաղաքի կենտրօնում կարող էր ապառել հազարաւոր զոհեր։ Դժուար էր նաև վրա պահել նաւաղներին, որովհետև նրանք տեսնում էին և լսում թէ ինչ է կատարվում ափին և մոլուցք էին զէպի այնտեղ, միջամտելու։ Առնարական նաւերի ծովամարտները, կապված չը լինելով զինուորական կարգապահութեամբ, պատմում էին զէպքերը, և հարկէ, աւելի մեծ անկեղծութեամբ։ Կոտրածի ամենատսկալի զէպքն էր գիշերով հայոց բաւորական թաղի քարուքանդ անելը։ Կ. Պօլսի ոստիկանութիւնը կատածում էր թէ այդտեղ էր հայոց յեղափոխական շարժման ապագայ զօրքի, այսպէս ասած, բանակատեղին։

Այստեղ արդէն հասարակութեան տականքները չէին գործում, այլ տեղական զօրքերը։ Քհնաթախ, ոչինչ լեռ ու ձոր չը սպասող մարդկանց մորթում էին յանկարծակի, ինչպէս ոչխարների,—առանց գնդակահարութեան. գործի էին մացնում միայն հրացանի կոթը, սուրը և թուջէ գլուխներով մահակներ—լոկ զործիքներ, բայց զարհուրելի զործիքներ վճռական և փորձված ձեռքերի մէջ։ Անձնատուր լինել յաղթողների կամքին, խնդրել գթութիւն օգնում էր նոյնքան քիչ, որքան պաշտպանվելը մեր կեանքում։ Դիակները բեռնվում էին հին նաւակների մէջ, նրանց լաւ կապոտում էին թոկերով, քարեր էին դարսվում նրանց վրա և ապա տանում էին Ոսկեղջիւրը, ուր հեռու տիրից, ծակում էին նաւակի քիթը կամ մի այլ տեղը և նա խորտակվում էր Ջրերի մէջ, ասկ էր գնում։ Յետոյ, երբ սպանութիւնը յոգնեց արիւն և մարդկային ուղեղ ցայտացնելուց, սարիկատութիւնն սկսեց խեղդել և կենդանի մարդկանց։ Գոնէ տասը մարդ Կ. Պօլսի նաւահանգստի զանազան երօպական նաւերի վրա պատմում էին, բան առ բան կրկնելով և միանման սարսափով, թէ ինչպէս իրանք դիտում էին իրանց սանտամամաներից մնանգամայն անզօր, զրկված միջամտելու կարողութիւնից և տեսնում էին առաւօտեան արշալոյսին այն արդիւնքները, որոնցից խազարիկների պէս Ջուրն էին թափվում ասով ու ձեռքով կապկապած մարդիկ, որոնց քերանները էլ խլված էին և ասիկանական նաւակների շարքը գիտում էր, որ ոչ օր նորից Ջրի երեսը չը դուրս գայ, և եթէ զոնը երկաթի կտորի պէս իսկոյն ծովի տակը չէր գնում, այլ դեռ ոտ ու ձեռք էր անում Ջրի երեսին, նրան սպանում էին թիակներով... Պետութիւնների, նրանց թուում և մեր հայրենեաց (Ռուսաստանի) չէզոքութիւնը պատնվում էր այդպիսի խստութեամբ, որ մի քանի հայեր, որոնք ամուսնութիւն ազատվել էին խեղդամահ լինելուց Ջրի մէջ, չընդունեցին եւրօպական մակերևոյթի վրա. հարուածները հասնում էին նրանց և սպանում էին այդ եւրօպացիների աչքի առջև, եւրօպացիներ, որոնցից իզուր պաշտպանութիւն էին աղերսում։ Մի այն ֆրանսիացիները չը կարողացան մինչև վերջը զսպանել իրանց բնաւորութիւնն—մի քանիներին ազատեցին և պատսպարեցին իրանց մօտ։

Բոլոր այս սարսափները արդէն պատմում են պատմութիւնն և ոչ օրի համար զգալիք չէ, որ այս ամենաչարաբախտ դէպքի մէջ կրաւորական, բայց ամենայնիւ վճռական պատճառի դեր կատարեց այն ժամանակվայ մեր առևտրական գիւղատնտեսի ճակատագրական սխալը։ Ռուս գիւղատնտեսն ստիպված էր ուրանալ իր ազգանունը, որպէս զի եւրօպական օգնութեան խորանային թէօրետիկ մերժելից զուրս մղեն իրանց համար որ և է իրական, գործնական բարիք։ Ճնշված երկրի վրա ծագած յոյսերը զարթեցրին ժողովրդական ինքնամաքառնութիւնը. սարուէներին մէջ զարթնեց ազատ մարդու բարեցկամ խիղճը։ Եւրօպան զրաւել էր հայերին դէպի ազատութիւն։ Սկզբում միամտաբար յոյս կար թէ ամուր է այն քաղաքական ազնիւ խօսքը, որ նրանք տուել էին պատերազմի ժամանակ։ Ամենքը գիտեն, թէ ինչպէս Գարիբալդիի, Նարբոնների և Մուրատովների ազատագրութիւնները, վերջը դարձան մի երդեհ, որ ոչնչացրեց Բագաթի նաւերը։

Բերլինի դաշնագրի 61 յօդուածը, որով Եւրօպայի կամքը որոշում էր Հայաստանի համար նոյն այն բէֆորմները, ինչ 23 յօդուածով խոստացել է Մակեդոնիային, բոլորովին առաջ չը քաշեց հայ ժողովրդի բարեկեցութիւնը և իրաւական զրութիւնը։ Որ 61 յօդուածը չը պիտի դուրս գայ թէօրետիկ նախագծումների շրջանից և դատաստարանի մեջ մնաց, այդ ոչ միայն զգում էին, այլ և շատ լաւ իմանում էին նրանք, որոնք 1878-ի յուլիսի 13-ին Բերլինում սարդարդեցին պատմական այդ թուղթը։ Բէֆորմների յոյսը շաղվեց հայերին իրրև բարոյական մի սուրբ, իրրև մի կեղծ զգուութիւն այն աղքատին, որի մասով անպարտ է անցնել մի բարեգործ մարդուն, ոչինչ չը տալով նրա ազազակող աղքատութեան համար չէ ցանկանում»— մի carte blanche զրպէս զի նոյն իսկ այն ամենայն բէֆորմները, զրսնցով Բերլինի կոնգրէսը ցոյց էր տալիս հայ ժողովրդին մի նեղ կտան գէպի ինքնամաքառնութիւն, մի ակնթարթում մանելին մանեպի տակ, և Փորթ-Ապերի համար սկսվեց սէրբօրի մի թուական, որ անօրինակ է եւրօպական պատմութեան մեջ։ 1894 թուականի Սասունի սարսափները իրանց եռևում շատ հեռու թողին թէ Բարթուղիմէոսեան գիշերը, թէ Սիցիլիական երեկոն, թէ Բրիսպան II-ի Աբիւնոս Բաղիրը և թէ նոյն իսկ Կազանլիկի բոլգարական կոտորածը վերջին պատերազմի ժամանակ, երբ գեներալ Դուրիչ տեղված եղաւ Նոմանցիկ Վարտերի հովտից։

Ռուսաստանը լուց իր ձեռքերը մի վճռի մէջ, որ ամբողջովին կրեցած էր իր կամքից։ Դա սիրալ քաղաքականութիւն էր և այդ սիրալի հատուցումը նախ և առաջ այն էր, որ նա կորցրեց իր քաղաքական հեղինակութիւնը Փորթ-Սաիդում և քրիստոնեայ ազգութիւնների հաւատը, որոնք սաստկանալ էին թէ Ռուսաստանն է իրանց պատութիւն մեկ յոյսը. յետոյ հատուցում զարձաց Կովկասեան ասսկալի անկարգութիւնները, որոնց, սկսելով զանազան Գեորգիների, Նարբոնների և Մուրատովների ազատագրութիւններ, վերջը դարձան մի երդեհ, որ ոչնչացրեց Բագաթի նաւերը։

Բերլինի դաշնագրի 61 յօդուածը, որով Եւրօպայի կամքը որոշում էր Հայաստանի համար նոյն այն բէֆորմները, ինչ 23 յօդուածով խոստացել է Մակեդոնիային, բոլորովին առաջ չը քաշեց հայ ժողովրդի բարեկեցութիւնը և իրաւական զրութիւնը։ Որ 61 յօդուածը չը պիտի դուրս գայ թէօրետիկ նախագծումների շրջանից և դատաստարանի մեջ մնաց, այդ ոչ միայն զգում էին, այլ և շատ լաւ իմանում էին նրանք, որոնք 1878-ի յուլիսի 13-ին Բերլինում սարդարդեցին պատմական այդ թուղթը։ Բէֆորմների յոյսը շաղվեց հայերին իրրև բարոյական մի սուրբ, իրրև մի կեղծ զգուութիւն այն աղքատին, որի մասով անպարտ է անցնել մի բարեգործ մարդուն, ոչինչ չը տալով նրա ազազակող աղքատութեան համար չէ ցանկանում»— մի carte blanche զրպէս զի նոյն իսկ այն ամենայն բէֆորմները, զրսնցով Բերլինի կոնգրէսը ցոյց էր տալիս հայ ժողովրդին մի նեղ կտան գէպի ինքնամաքառնութիւն, մի ակնթարթում մանելին մանեպի տակ, և Փորթ-Ապերի համար սկսվեց սէրբօրի մի թուական, որ անօրինակ է եւրօպական պատմութեան մեջ։ 1894 թուականի Սասունի սարսափները իրանց եռևում շատ հեռու թողին թէ Բարթուղիմէոսեան գիշերը, թէ Սիցիլիական երեկոն, թէ Բրիսպան II-ի Աբիւնոս Բաղիրը և թէ նոյն իսկ Կազանլիկի բոլգարական կոտորածը վերջին պատերազմի ժամանակ, երբ գեներալ Դուրիչ տեղված եղաւ Նոմանցիկ Վարտերի հովտից։

Ռուսաստանը լուց իր ձեռքերը մի վճռի մէջ, որ ամբողջովին կրեցած էր իր կամքից։ Դա սիրալ քաղաքականութիւն էր և այդ սիրալի հատուցումը նախ և առաջ այն էր, որ նա կորցրեց իր քաղաքական հեղինակութիւնը Փորթ-Ս

դանլիճը թնդաց ծափահարութիւններով, որով և որոշվեց կատարեալ ազատութիւն տալ աշակերտուհիներին՝ իրանց ուզած ժամանակ ժողովներ կազմել գիմնազիայի դահլիճում և, որպէս ազատ քաղաքացիների մի գումարում, հասարակութեան ամենանուրբ և գեղջուկ օրգաններից մէկը, հասարակութեան միւս օրգանների հետ միասին ազատ կերպով զարգանալ, արձագանք տալ հասարակական կեանքի բոլոր ձայներին և այդպիսով հասունութիւն ձեռք բերել՝ ապագայում իր վրա վերցնելու հասարակական կեանքի այն ծանրութեան մի մասը, որ կոչվում է ընդհանուրի պարտք:

Այդ որոշումից յետոյ գիմնազիայի դահլիճում սկսեցին տեղի ունենալ աշակերտուհիների ազատ միտինգներ, որոնց շնորհիւ և հրապարակ հանվեցան մի քանի սև բծեր՝ հին ըժիտիին հետևող նաչալնիցայի և վարժուհիներից մէկի կողմից «ոչ ռուս» աշակերտուհիների վերաբերմամբ, որոնց մասին կը խօսենք յետագայ նամակով:

Գ. Գրիգորեանց

ՆԱՄԱԿ ԵՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, 17 Նոյեմբերի

Հայ ժողովրդի գլխին այս տարի հասած դժբախտութիւնը ամենքին յայտնի է: Շատ տեղերում բազմաթիւ գերեզմաններ զրվել են, ոչ միայն իրանց ստացվածից այլ և իրանց աշխատաւոր ձեռքերից, իսկ ձմեռը մօտենում է իր անողոք պահանջներով: Այսպիսի բացառիկ դէպքերում բացառիկ նպաստ մի-քարշակի Հալաթարի գիծը Երևանյան շրջանի հետ,—առաջարկում է քաղաքային ուղղաւորային իրան յանձնել այդ նախագծի իրականացումը, հաճախ քաղաքային վարչութեան հաստատված յատկագիծ: Ընկերութիւնն իր այդ խնդիրը պատճառաբանում է նրանով, որ ինքը վախենում է, թէ քաղաքային Ուղղաւոր ներկայ պարպաներում անկարող կը լինի կամուրջը շինել վերջացնել նշանակված ժամանակը. իսկ դա կարող է ընկերութեանը մեծ վնաս պատճառել:

—

Ռուսական բարեգործական ընկերութեան քարտուղար Խալաթեանը, անցնելով մի խմբի գլուխ, առաջարկել է իր բարեգործական ընկերութեանը՝ Թիֆլիսում բաց անել 4 էկեղեր, ուր զետեղված լինեն պրադ օգնութեան կաբինետներ և սանիտարական թուղթի խմբեր, որոնք քաղաքում գժբախտութիւն պատահած դեպքում շուտափայթ օգնութեան համար վիրաբուժներին, հիւանդներին և այլն, կապելով վէրքերը, սկզբնական բժշկական և սանիտարական օգնութիւն հասցնելով: Առաջին պունկտը լինելու է Մուշայիում, երկրորդը Վերայում, երրորդը Նիկոլայեվսկի փողոցի ներքևի ծայրում և չորրորդը VI-ի քաղաքամասում: Այդ պունկտերում լինելու են բժշկական ուսանողներ և այլ անձեր օգնութեան հասնելու համար: Այդ գործը կարմիրխաչայինները դիմում են հասարակութեան և խնդրում օժանդակութիւն:

—

Նոյեմբերի 8-ին, երեկոյեան մօտ 5 ժամին, Վագզալի կայարանից 3 վերստ հեռաւորութեամբ «Սամգօրի» անուանված տեղում, Սդոսախի խճուղու մօտ, հինգ անյայտ թուրքեր, որոնցից չորսը զինուորված էին բերդանկանելով, յարձակվեցին Սդոսախի գաւառի Կանդաուլի գիւղի ընակիչ Բաստաշվիլիի վրա և խլեցին նրանից 42 բուլի փող, մուշտակ և ուրիշ իրեր, ընդամենը 170 ր. զուտաբերի: Մի ժամից յետոյ նոյն չարագործները յարձակվեցին Պառարձէուլի գիւղի մի քանի գիւղացիների վրա, որոնք գնում էին սայլերով, և վիրաւորեցին հրացանի փղակով այդ գիւղացիներից մէկին, ու փախան: Դրանց սկսեցին հետամուտ լինել, բայց մինչեանց պատճառով, փախան:

—

Մեզ հաղորդում են, որ այսօրվանից զորձարաններ են անելու Թիֆլիսի բոլոր ֆուրգոնչիները, դրօշկիները, տաքսիչները և փոխադրութեան միւս միջոցները գործ ածող աշխատաւորները: Նրանք գրել են քաղաքային Ուղղաւորային և ոստիկանութիւնը որոշ պահանջներ:

—

Մեզ խնդրում են մամուլի միջոցով հետևեալ տարեցը տալ Թիֆլիսի խաղարարտ ոստիկանութեանը. 1) ճշմարիտ է արդեօք, որ այս երկու օրը Թիֆլիսի „Переселенческій Пунктъ"-ում ստացվել են երկու խոշոր արկղներ: 2) ճշմարիտ է արդեօք, որ այդ երկու խոշոր արկղները մանրացնելու համար հրաւիրել են մի տաղտկարար և 3) ճշմարիտ է, որ այդ արկղներից մէկը շուտով ուղարկելու են Շէյթան-Բազար բաժանելու մի քանի յայտնի թուրք խուլիգաններին, իսկ միւս արկղը բաժանելու է ռուս խուլիգաններին:

—

Լոնդոնից հեռագրում են „Новости" լրագրին. «Վերջին ուսարձութիւններից վնասված ռուսական հրեաների օգտին բարձր Բոտշիլդը հանգանակել է 193,000 ֆունտ—սաերլինգ, այսինքն՝ մօտ 1,900,000 բուբլի, որոնցից 120,000 ֆունտը հանգանակված է Ամերիկայում»:

—

Լուրերին նայելով, ասում է „Новости" լրագիրը, կոմս Վիտտէին, երկար ու եռանդուն ջանքերից յետոյ վերջապէս աջողվել է անել մի փոքրիկ փոխառութիւն դրամատէր Մէնդելսոնից, կարճ ժամանակով, ասելի վատ պայմաններով կառավարական զանձարանի համար՝ քան կնքված նախկին երկու փոքրիկ փոխառութիւնները:

—

Նոյեմբերի 5-ին, երեկոյեան մօտ 5 ժամին, Տիրզամանի գիւղում, փայտերով զինուորված 20 հոգի գիւղացիներ, որոնց թւում գտնվում էին և մանիֆեստի շնորհիւ բանից նոր արձակված անձինք, յարձակվեցին նիժէգօրոդեան դրագունների գնդի մի քանի զինուորների վրա՝ նրանց զէնքը խլելու նպատակով, վայր դցեցին զինուորներից մէկին և խլեցին մինչ ոկին: Այդ ժամանակ օգնութեան հասան միւս զինուորները և հրացանաձգութիւն սկսեցին գիւղացիների վրա: Գիւղացիներից սպանվեցին երկու մարդ:

—

Նոյեմբերի 5-ին, երեկոյեան Թիֆլիսի, գաւառի Ախմէյլի գիւղի ընակիչները, զէտոն լինելով տեղական վաճառականներից կենսական պիտոյքները չը տեսնված գներով ծախելու համար, մեծ խումբ կազմելով, Բազարնայա փողոցի վրա տեսան փակել խանութները և զինեանները և ջարդ ու փչրոտ արին մի քանի խանութների կղմինդրեայ ծածկոցները: Հետևեալ օրը ամբոխն անցաւ փողոցով կարմիր գրօշակներով և երգեցողութեամբ: Խանութները փակված էին մինչև նոյեմբերի 7-ը: Ամսի 7-ին բոլոր խանութները բացվեցին ուրբաթիների և արաժնիների աջակցութեամբ:

—

Այս տարի, համեմատելով միւս տարիների հետ, թէ մթերքների և թէ ուրիշ մի քանի այլ առօրեայ կեանքի համար անհրաժեշտ առարկաների գները զգալի կերպով բարձրացել են. այսպէս, օրինակ, տարվայ այս միամանակ սոխի պուդը 30—35 կ. բարձր չէ եղել, իսկ այժմ 70 կ. պակաս չէ կարելի գնել, գետնախնձորը արժէ 70 կ. պուդը, կաղամբը 40—45 կ. պուդը, ձուի 100-ը 1—70 կ., շաքարը 8 ր. 40 կ. պուդը, ածուխի մոմը 29 կ. ֆունտը, ձկներեղենից՝ զուտիին 24 կ. ֆ., իշխանը 30 կ. ֆ., գեղարքունին 20—25 կ. ֆ., խաւիարը 1 ր. 80 կ., կրուպկէնը՝ 15% աւելի է անցեալ տարվանից, նաֆթի պուդը 1 ր. 60 կ., սաժենով վաճառվող փայտը 5 ր. աւելի է անցեալ տարվայ նոյնամեմատելով: Աւելացրել են և սայլով վաճառողները. ածուխի պուդը 50 կ., տաւարի միսը 10 կ. ֆունտը, ոչխարինը 12 կ., խոզինը 15 կօպ. (այս տարի խոզ շատ քիչ կայ), իւղը 40—45 կ. ֆ., պանիրը՝ սարի լաւ տեսակը 8 ր.—9 ր. պուդը, օսի պանիրը 7 ր. պուդը: Մանուֆակտուրային ապրանքների վրա գործարանատէրերը այս տարի 10—20% աւելացրին, որպէս հետևանք Ռուսաստանի բանուորական շարժման և պատերազմի կազմի խանգարված վիճակի.

—

Ի Թիւս զանազան միտինգների փայտ կըտրողներն էլ (ատցոց) նոյեմբերի 15-ից իրանց միտինգն են սարքել և որոշել են՝ աշխատանքի վարձը աւելացնել՝ այն է ամեն մէկ բուբլուն—15 կ.: Այսպէս օրինակ, մի այլ փայտ անողը, եթէ սայլին վճարել է 5 ր.՝ ստացելու համար պիտի վճարէ ոչ պակաս քան 5×15=75 կ., ամեն բանի մէջ թող սպառողի ջանը կարծիքը փոքր ինչ կրաւորական է արտաքին քաղաքականութեան հարցերի մէջ: Գերմանական կայսրութիւնը դեռ այնքան երիտասարդ է, այնքան շատ ունի ներքին կարգաւորման հարցեր, որ չէ կարող գործ ունենալ օտարների կարիքների հետ. գերմանացիները դեռ իրանց ատ կատրների շինութիւնը չեն վերջացրել: Ուստի, որքան ուժեղ է գերմանական հասարակական կարծիքի ազդեցութիւնը ներքին հարցերի վրա, այնքան էլ նա թոյլ է արտաքին հարցերի մէջ, որոնց համարեա թէ իր մենաշնորհն է դարձրել Վիլհելմ II կայսրը և կարգադրում է իր կամքով: Նոյն Ֆրանսիս Գրեհանանէն, որ այնքան սրամիտ կերպով բընորոշել է «թէյի փող տուող» թիւրքական քաղաքականութիւնը, մի միտինգում շատ արդարացի նկատեց թէ Վիլհելմը, «այդ արքայական Լօէնգրինը, կարապի թափառուն ասպետը», սուլթան Աբդուլ-Համիդի վճռական ցանցի մէջ ընկաւ և իրրև այդպիսին՝ առաջինն է եւրոպական թագաւորներից: Եւ իսկապէս, Վիլհելմ II, իրրև համագրմանական ազգութեան և տեսակետական Kulturkamphf-ի առաջնորդ, կարողացաւ նուաճել անիծեալ Թիւրքիան գերմանական կապիտալի համար, ազնուական սարկացրեց Փոքր-Ասիան և իր յաղթութեան նշան դրեց Կ. Պոլսում շատ փառաւոր մի շատրուան հին բիւզանդական Հիպոդրոմում: Սակայն այդ յաղթութիւնը յիշեցնում է օրորդական ասացուածքը.

—Աղջ եմ բանել:

—Բեր ապտեղ:

—Չէ թողնում:

Զը ժամանակով այս նրէական օգուտների ըմբռնիլը, որ ձեռք է բերել գերմանական կապիտալը Փոքր-Ասիան անտեսապէս նուաճելու միջոցով, չէ կարելի պարզ չը տեսնել, որ Գերմանիան ինքն էլ չը նկատեց թէ ինչպէս այս ոսպի ապուրի գնով ծախեց իր բարոյական ազդեցութիւնը թիւրքական քաղաքականութեան մէջ, իսկ Վիլհելմ կայսրը, սարկացնելով, ինքն էլ սարկացաւ իր «բարեկամ» Աբդուլ-Համիդի հետ համերաշխ լինելու անհրաժշտութեան: Ոչինչ կասած չը կայ, որ Վիլհելմ II, ինչպէս կրթված թագաւոր է, քրիստոնէական դատարարութիւն սացած, չէ կարող չը վրդովվել թիւրքական ըէժիմի սարսափներից Հայաստանում և Մակեդոնիայում: Մի քանի մարդիկ իրանց յիշողութիւնների մէջ անհամեստութիւն են ուներցել հրատարակել ամենաչար և յանախ սրամիտ հեգնանքների և կարուկ ասացուածքների մի ամբողջ շարք, որ գերմանական կայսրը մատրմական շրջանակներում ասել է Սամսբուլի իր բարեկամի հասցէին: Բայց «արքայական Լօէնգրինը» Թիւրքիայում չավարանց շատ է սպանել միլիօնաներ թէ իր սեփական, թէ պետական և թէ մասնաւոր գերմանական: Նա ընկել է չափազանց կոյր մի պատասխրող դերձեան մէջ, որ դրել է իր կապիտալը ոչ այնքան շատ յաւատի ձեռքերի մէջ, և այդ բոկի պատճառով ամեն օր զոյում է իր պարապանի ամեն մի ընտանեկան անախորժութիւնից, ամեն մի ՀԵՐՄ-յանկարծ նա մնանկանայ, յանկարծ խնամակալութիւն հաստատեն նրա վրա, յանկարծ մեռնի: Վիլհելմ II յաղթված մի յաղթող է: Աբդուլ-Համիդը իրան յատուկ խորամանկ հանճարով, կայսրին տուել է յաղթութեան ամբողջ արտաքինը, իսկ ինքը վերցրել է էութիւնը, ինչպէս հեբրայի մէջ ասում է բաժանվող բոլոր մասին. «տերևները քեզ, արմատը՝ ինձ»: Յանձին կայսր Վիլհելմի նա ձեռք է բերել մի հաւատարիմ պահապան, որ անձամբ շահագրգռված է, որ պահպանված լինի թիւրքական գործող ըէժիմը, որովհետև ամեն մի յեղափոխութիւն, զինուորական փոփոխութիւն կամ մրցող մի պետութեան ազդեցութեան գերակշռութիւն կը խորտակեն գերմանական կապիտալը:

Եւ ահա մենք տեսնում ենք, որ Արևելքի քրիստոնեայ ազգութիւնների հարցի մէջ Վիլհելմ բաժանվում է սպիտակ խօսքի և մոխրագոյն, նոյն իսկ սևագոյն գոյնի. 1902 թէին հայերը մուտք գործեցին Վիլհելմի մօտ մի պրոֆեսորի միջոցով, որ նրա անձնական բարեկամն էր համարվում: Պառասխանը ամենասիրալիրն էր և համակրական՝ սկզբունքով, բայց—«դեռ չէ հասել ժամանակը դնելու հայոց հարցը գերմանական հողի վրա»: Գերմանական դեսպան դայ, լինի նա ունեցը կամ չունեցը: Բացի սրոցոդներից մի-ացել և մի խօսք են կապել քաղաքիս այդեսպանները, որոնք թուով 300-ի չափ են: Սրանց պահանջները աւելի սաժան լինելով՝ այդեսէրերին դժուար դրութեան մէջն են դրել: Այս օրերս այդեսէրերը ժողով են սարքելու՝ այդեսպանների բոյիսի դէմ գեղ ու գարման գտնելու. ընդհանուրի տրամադրութիւնն է՝ բոլորին արձակել և փոխանակել իրանց ձեռնտու այդեսպաններով:

—

Այսօր, նոյեմբերի 18-ին, երեկոյեան ժամի 5-ին, «Իվերիայի» խմբագրատանը նշանակված է ժողով լրագրների կանտորշիկների, էկսպեդիտորների, ցրիչների և ծառայողների, իրանց դրութեան և կարիքների մասին խորհրդակցելու համար: Նոյեմբերի 16-ին նշանակված ժողովը չը կայացաւ, որովհետև ծառայողների մեծամասնութեանը յայտնի չէր ժողովի նշանակման մասին:

—

Վաղը, ամսի 18-ին առաւօտեան ժամը 10-ին Վերայում կայանալու է միտինգ Գոստհեռագրատան ծառայողների:

—

Մեզ հաղորդում են, որ Մանչուրիան երկաթուղու վրա գտնվող հայ զինուորների, ծառայողների և առևտուրը անողների խնդիրքով այնտեղ է ուղարկվում Ընդակ վարդապետը հոգևոր հովուի պաշտօնով:

—

Նոյեմբերի 12-ին Աւճալեան փողոցի վրա գտնվող առաջնորդարանում լսեցը միտինգ սարքեցին: Միտինգում այն՝ կարծիքը յայտնեցին, որ հարկաւոր է հիմնել Թիֆլիսում լեհական քաղաքական կլուբ: Ասվեց ի հարկէ Լեհաստանի այժմեան դրութեան մասին: Հեռաւորներից մէկը առաջարկեց ժողովին հեռաձայնել, որպէս զի Լեհաստանում սկսված շարժումը իր նպատակին հասնի, հարկաւոր էր որ միտինգը իր ձայնը միացնէ հասցէն Ռուսաստանի պրոգրէսիւ տարրերի ձայնին և ներկայացնէ ընդհանուր պահանջներ, այն է վերացնել ուժեղացած պահպանութիւնը և զինուորական դրութիւնը Ռուսաստանի ամեն տեղերում և հրաւիրել սահմանադիր ժողով: Միտինգն ընդունեց այդ առաջարկութիւնը:

—

Ներքին գործերի մինիստրութեան կառավարիչ Դուրնովօ և պօստ-հեռագրական գլխաւոր վարչութեան կառավարիչ Սեվաստեանով շրջաբերականներով յայտնեցին պօստ-հեռագրական շրջանների դիւաւորներին, թէ քանի որ հնարաւոր է պօստ-հեռագրական պաշտօնեաների գործադուլը, որը շատ և շատ անհանգստութիւններ կարող է ունենալ, կարգադրութիւն արէք, որ եթէ, յիրաւի, գործադուլ տեղի ունենայ, հրաւիրել գործադուլ արած պաշտօնեաների տեղ պօստ-հեռագրական պաշտօնատեղ եղած նախկին ծառայողներին:

—

Պօստ-հեռագրական ծառայողների գործադուլի պատճառով, հրաւիրվեցին նրանց գործը կատարելու համար կովկասեան սպասաւորների առաջին բատալիօնի զինուորները, որոնք շատ դժուարանում են հեռագիրներ տալը: Երևայց, որ զինուորները մի ադպիսի լուրջ գործ չեն կարողանում կատարել: Ուստաօնի սիստեմի ապարատի վրա ամենեին չեն կարողանում աշխատել:

—

Նոյեմբերի 22-ին Թիֆլիսի քաղաքային դումայում կը քննվեն հետևեալ հարցերը. 1, Ուղղավայի զեկուցումը քաղաքային զանձարանի դրութեան մասին. 2, Ուղղավայի զեկուցումը, աւանդների պահանջներին բաւարարութիւն տալու մասին. 3, Ուղղավայի որոշումը պահասան կօտինին նպաստ տալու համար. 4, Ֆունտիրուլիորի վարչութեան յայտարարութիւնը իրան կենդեսիայի իրաւունք տալու էլեքտրաքարշ անցկացնելու մասին ֆունիկուլիորի ներքին կայարանը. 5, Ուղղավայի զեկուցումը տանելէ Բէկ-Մարմարինի ինդրի վերաբերմամբ, գեսահատական տուրքից մեացորդ տպաղիր իրանց չբռնատալու համար. 6, Քաղաքագլուխ Վերմիշեանի պաշտօնը թողնելու մասին. 7, Զատաւոր Բարաթովի յայտարարութիւնը I գիմնազիայում զօրք բնակեցնելու մասին, և 8, Քաղաքագլխի պաշտօնակատար Զէրբիզօվի առաջարկը—գեկուցում ներկայացնել Փոխարքային ներկայումս քաղաքում տիրող կեանքի դրութեան մասին:

—

Պետերբուրգում, նոյեմբերի 8-ին ինժենիերների ժողովում ինժենիեր Ա. Ա. Բաբլիկովը կարդացել է մի մեծ զեստիսսուրիա Ռուսաստանի ներկայ ատեսական դրութեան և երկաթուղային գործի մասին: Դասախօսը մութ և մռայլ գոյներով է նկարագրում մեր կայարութեան մօտ ապագան: Հեռաւոր Արևելքից շուտով վերադառնալու են բազմաթիւ զինուորներ և պատերազմի ժամանակ այն կողմերում աշխատանք գտած բանուորներ: Շուտով, կը նշանակէ, Ռուսաստանի հրապարակն են լցվելու մի միլիօնանի աշխատող բանուորներ, այն ինչ արդէն ներկայումս աշխատաւոր ձեռքերի առաջարկը աւելի է պահանջից: Միւս կողմից էլ պետութեան մէջ սկսում է դրամի, կապիտալների սակաւութիւն: Օտար դրամատէրերն էլ արդէն սկսել են կասկածով նայել ռուսական ֆինանսների և մօտաւոր ապագայի վրա: Դրամ չը կայ, ուրեմն նոր ձեռնարկութիւններ անկարելի է անել: Իսկ աշխատաւոր ձեռքերն սառում են: Այդ բոլորը շատով տեղի կը տան մի հակասական երևոյթի: Դասախօսի կարծիքով, միակ ելքը կարող է լինել նոր երկաթուղիներ կառուցանելը, իսկ դրա համար պետութիւնը միջոցներ չունի: պէտք է դիմել մասնաւոր ձեռնարկութեան:

—

Նոյեմբերի 15-ին Թիֆլիսի ատուականութեան ժողովի անդամները, նամանգի ատուականութեան պարապուլիս իշխան Զամբակուրեան-Օրբելիանի նախագահութեամբ, ժողով կոչացրին քննելու համար այն մի խումբ վրացիների յայտարարութիւնը, որոնք կամենում են, որ վրաց ատուականների թարգմանը վերաշինվի վրաց քաղաքական կլուբի համար: Ժողովը հաւանութիւն տուեց այդ կարծիքին և որոշեց, մի մասնաման զեկուցում ներկայացնել ելով ատուականութեան այդ տիպով նոյեմբերի 18-ին արտակարգ կերպով հրաւիրվող ժողովին:

—

Նոյեմբերի 20-ին Թիֆլիսի փաստաբանները ժողով են անելու, պրոֆեսիոնալ-քաղաքական դաշնակցութիւն հիմնելու համար:

—

«Ցնօբիս-Փուրչէլի» լրագրում կարդում ենք, որ չորս վրացի եպիսկոպոսներ անցեալ օրը Վրաստանի էկզարխի մօտ էին և խօսակցութիւն ունէին Վրաստանի եկեղեցու ատոկէֆալ լինելու մասին: Եկեղեցին, ի միջի այլոց, հարցրել է, թէ ինչպէս պէտք է կարգադրվի պատերազմների, յոյների և ուրիշների գործը, ում պէտք է նրանք հպատակվեն կաթոլիկու նշանակելուց յետոյ: Եպիսկոպոսները պատասխանել են, թող իւրաքանչիւրը իր եպիսկոպոսն ունենայ: Իսկ էրը արքունական ռոճիկ այլ ևս չը լինի: Եպիսկոպոսները դրան պատասխանել են, թէ ինչպէս ռուս քահանաների հետ կը վարվեն, այնպէս էլ վրաց քահանաների հետ վարվեն: Եթէ նրանց ռոճիկ պէտք է տրվի, այն ժամանակ վրաց քահանաներին էլ պէտք է ռոճիկ տալ:

—

Անցեալ հոկտեմբեր ամսին Թիֆլիսի քաղաքային առաջին ատատարանում գիշերել են 1769 հոգի, որոնցից 1760 հոգի տղամարդ են, իսկ 3 հոգի կանայք: Վերոյիշեալ թւից ռուսներ են՝ 735 տղամարդ և 3 կին, հայեր՝ 598 տղ., վրացիներ՝ 287 տղ., լեհեր՝ 81 տղ., և այլ ազգեր՝ 9 տղամարդ: Ատատարանում գիշերել են նաև 2 աշակերտ:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Հոկտեմբերի 14-ին Քութայիսի նամանգի գեղջուկի Ագասիա Թօգնիձէ 7-ը քաղաքամասի ոստիկանատան տարած իր մեռած երեխային, պատրաստ պարզելի կենսագրութեան, և յայտնեց, որ երեկ օր առաջ ինքը ծծէր մօտ թողել երեխային և երբ դեռ գաղաս, դառ նրան կատարելապէս հիանալ, պատկեր ընելու. նրա հետ ուրիշ ոչինչ տեսան, որ նա մեռած է: Պատասխանը տեսնող բժշկի խօսքով երեխան մեռել է քունի մահով:

—

Նոյեմբերի 14-ին Թիֆլիսի բնակիչ Իլիա Մէլքսաբիշվիլին, Նավթլուղում, քաղաքային ոստիկանության մօտ, ըէվոլվերի երկու հարուածով վիրաւորեց Թիֆլիսի բընակիչ մասնագէտ Սիմոն Աւետիսեան Դէմուրովին և ինքն էլ փախաւ: Մի գնդակը դիպաւ դլխին, իսկ միւսը պատաւոր թողնը 1904 թէի Սասունի կոտորածների դէմ մեր ունեցած ծիծաղելի ընդդիմութեան մասին:

—

Նոյեմբերի 15-ին երեկոյեան 6-ը մի ժամի սկզբին, 10-ը քաղաքամասի շրջանում, Մարիէլսկայա և Աւճալեան փողոցների անկիւնում, երկու անյայտ տեղացիներ ըէվոլվերի մի քանի հարուածներով վիրաւորեցին Բաթումի քաղաքային ոստիկանատան դեսատատար Զատիմիր Շեմիկինին, երբեք յետոյ չարագործները փախան Մարէլիսկայա ջուրացող դէպի երկաթուղու գիծը և անհետացան:

—

Քաղաքային բաժարանի բաղում, 5-ը քաղաքամասի շրջանում, պատաքնում գտնվեց իլիան տեսք մի նորածին դիակ, առանց բոնի մասնի նշանների: Դիակն ուղարկվեց Թիֆլիսի Մէթեյէլեան հիւանդանոցին կից Անատոմիական թատրոնը:

—

Նոյեմբերի լուս 15-ի գիշերը, 9-ը քաղաքամասի շրջանում, իշխանուհի Անատասիա Եվսէեվնա Զէլոխաեվի բնակարանից, որ գտնվում է Նիկոլաեվսկայա և Գիլդենօվսկայա փողոցների անկիւնում, պատշգամբի վրա գտնվող մեղուների կոտրելով, գողացել են 800 ր. զումարի զանազան ոսկեմակերեսիկներ: Կասկած է յայտնված Գօլու գաւառի Տիֆլիսվլ գեղի ընակիչ Սաֆլենո Կուլդաշանովի վրա, որը գողութիւնը կատարելուց յետոյ փախել է:

—

6-ը քաղաքամասի շրջանում, Սուլթանօվսկայա փողոցի վրա, գիներների և կանանոցների միջև ընկավեց և այդ կուի մէջ Թիֆլիսի քաղաքացի Օհանէս Զուրաբօվի ձախ աչք կորցրեց, իսկ Մէնդելեան գրեչատէրերի գնդի զինուոր Իլիան Շեվլիով գանալով վիրաւորեց փոքրիկ Սդոսախի գաւառի Կուրջանի գիւղի ընակիչ Գէորգի Ուսաքաշվիլիին: Վիրաւորները ուղարկվեցին Մէթեյէլեան հիւանդանոցը, իսկ յանցաւորը բռնվեց:

—

Նոյեմբերի 15-ին 4-ը քաղաքամասի ոստիկանութիւն եկաւ Քութայիսի նամանգի Բաձա գաւառի ընակիչ Գէորգի Սիրաձէ, որ ընակվում է Գաճօվսկայա փողոցի վրա, Թօրոսովի տանը և խոնարհաբար պատմեց ունի իշխան Բէգիթաբէգովի մօտ և յայտնեց, որ նոյեմբերի 12-ին իշխանի մօտ ապրելիս վարձվեց իրան անծանօթ մի կին, որ իրան Ալէքսանդրա Բէգիեա էր անանուն և երբ մի ժամ միայուց յետոյ գնաց, ասելով, որ գնում է բերելու անցագիրը և այլ ևս չը վերադարձաւ: Նոյեմբերի 13-ին ինքն, Սիրաձէ, սուսգերով էր իրերը, տեսաւ, որ զողացել են իրանից 72 բուբլի փող, որ գտնվում էր չը փակված չէմոդանումն: Նա կասկած յայտնեց հէնց այդ Բէգիեայի վրա, օրը նրա բացակայութեան ժամանակ մտել էր նրա սենեակը:

—

Նոյեմբերի 16-ին, երեկոյեան մօտ 7 ժամին, Նաֆթի բազաքի ընակիչ Նարգա Մոսաաէ-օղլին, մանկով զբաղակ Բարսէլի Կարապետանցի արհեստանոցը, և տարա Ուզունյա փողոցով եկաւ Օթարօվի գիներանոցը, երբ անցաւ երկրորդից և ուսանարդ ուզում էր յանցանք գործել, բայց բռնվեց և ուղարկվեց ոստիկանատուն:

—

Դիմրցօվսկայա փողոցի վրա ասիական արծաթէ իրերի մագազին ունեցող Մօլօսոն Բէկուչէվ յայտնեց ոստիկանութեան, որ նոյեմբերի լոյս 16-ի գիշերը, կեղծ բանալիով, անյայտ չարագործները գողացել են իր մագազինից արծաթէ զանազան իրեր, թէ որքան գումարի, առ այժմ որոշել դժուար է: Քննութիւնը կատարվում է:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—

ԻՆՉ Է ԿՍԱՏԱՐՎՈՒՄ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Անգլիա: Անգլիական լրագրները և հասարակական կարծիքը վերջերս սաստիկ զբաղված են անգլօ-ռուսական մերձեցման և դաշնակցութեան հարցի քննադատութեամբ:

«Օբսերվեր» լրագիրը գլուխ է, որ Անգլիան մեծ հաճութեամբ կողջունէ անգլօ-ռուսական մերձեցման լուրը, թէև նրա պատիւը պարտաւորացնում է նրան, որ նա թոյլ չը տայ այն պետութիւնների երկիրը բաժանելու գաղափարը, որոնց հետ Անգլիան խաղաղ յարաբերութիւններ ունի:

Այս դիտողութեան միտքը հասկանալու համար պէտք է ասենք, որ անգլօ-ռուսական մերձեցումը, ինչպէս ենթադրում են, կարող է կայանալ այն հողի վրա, որ որոշվի Խրաքանչիւր պետութեան ազդեցութեան շրջանը թէ մօտաւոր և թէ հեռաւոր Արևելքում: Որովհետև հեռաւոր Արևելքի բախտը արդէն որոշված է անգլօ-հարաւնական և ռուս-եաղոնական դաշնագրերով, որովհետև Եաղոնիան արդէն ինքն մի հզօր պետութիւն է, որի ձեռքումն է գտնվում այժմ իրրաղպէս հեռաւոր Արևելքի բախտը, ուստի մերձեցումը և համաձայնութիւնը Անգլիայի և Ռուսաստանի մէջ կարող է կայանալ իսկապէս Աւղանիստանի, Պարսկաստանի և Թիւրքիայի վերաբերմամբ: Մանաւանդ կարևոր է Պարսկաստանի խնդիրը: Անգլիան անտարբեր չէ կարող Աւրգայլեան զուարթ յայտարարից մի բրօշիւրով, որ ինքը նոյն իսկ ասելի լաւ է համաբերում որ Ռուսաստանը իր հովանաւորութիւնը տարածէ Փոքր Ասիայի վրա, միայն թէ չը շարունակվի խմբական ազատութիւնների արիւնոտ ըէժիմը, ազատութիւններ, որոնց «Գարմիր Սուլթանը» կանոնաւոր, համարեա մեբեռնական սիստեմ է դարձրել: Գրաստօնեան զղրոցի ու Գրաստօնեան ուսանդութիւնների անգլիական քաղաքագէտները այսօր էլ կըբնում են թէ բաւարար լուծում տալ հայկական հարցին կարող է միայն Ռուսաստանը:

1896-ին Անգլիան փորձեց վերջ դնել սուլթանի մոլեգնութեան և հայերի ասունջնրներին: Բայց այս փորձը անաջողութեան հանդիպեց, ընդհարվելով Ռուսաստանի զրական մերժման հետ՝ իսկ Ռուսաստանի կամքը արձագանքի պէս կրկնում էր Ֆրանսիան իր միներաբ Հանոտոյի բերանով: Անգլիան ստաց թուլակամ Բուսլիայի հետ, որ անընդունակ էր լուրջ կերպով մասնակցութիւն ունենալու այն ճնշման մէջ, որ անհրաժեշտ էր գործ դնել Թիւրքական կառավարութեան վրա, մի կամայականութիւն, որ բերդի պատերի պէս շրջապատված էր մի քանի պետութիւնների հարբերոյ չէզոքութեամբ, միւսների բացարձակ հովանաւորութեամբ: Ատաջնորդութիւնը շատ վիրաւորեց Անգլիային և հայերին համակրող պրոգրեսիվ տարրերը Եւրոպայում: Այդ բօղից հայկական հարցը կարծես հանդարտ Մեծ Բրիտանական կղզիներում, իսկ Տրանսվալի պատերազմը բոլորովին ծածկեց նրան մոռացութեան խոտով: 1904 թէին, երբ Սասունի հայերը նորից հարկադրեցին աշխարհին խօսել այն նոր ջարդարարութիւնների մասին, որ նրանց համար պատրաստել էր Աբդուլ-Համիդի անողորմ կամքը, հայասէր Բենտինգը, «Contemporary Review»-ի խմբագիրը, անկիզօրէն խոստովանեց թէ դեռ երկու տարի առաջ նա ամենևին չէր հաւատայ, որ հայոց հարցը իրրև թէ կարող էր զարթ լոզալ այն իրը անդունդից, ուր ընկել էր նա:

(Կը շարունակվի)

մէջբերեց: Վիրաւորվածը ուղարկվեց Թիֆլիսի Մէթեյէլեան հիւանդանոցը:

—

Նոյեմբերի 15-ին երեկոյեան 6-ը մի ժամի սկզբին, 10-ը քաղաքամասի շրջանում, Մարէլիսկայա և Աւճալեան փողոցների անկիւնում, երկու անյայտ տեղացիներ ըէվոլվերի մի քանի հարուածներով վիրաւորեցին Բաթումի քաղաքային ոստիկանատան դեսատատար Զատիմիր Շեմիկինին, երբեք յետոյ չարագործները փախան Մարէլիսկայա ջուրացող դէպի երկաթուղու գիծը և անհետացան:

—

Քաղաքային բաժարանի բաղում, 5-ը քաղաքամասի շրջանում, պատաքնում գտնվեց իլիան տեսք մի նորածին դիակ, առանց բոնի մասնի նշանների: Դիակն ուղարկվեց Թիֆլիսի Մէթեյէլեան հիւանդանոցին կից Անատոմիական թատրոնը:

—

Նոյեմբերի լուս 15-ի գիշերը, 9-ը քաղաքամասի շրջանում, իշխանուհի Անատասիա Եվսէեվնա Զէլոխաեվի բնակարանից, որ գտնվում է Նիկոլաեվսկայա և Գիլդենօվսկայա փողոցների անկիւնում, պատշգամբի վրա գտնվող մեղուները կոտրելով, գողացել են 800 ր. զումարի զանազան ոսկեմակերեսիկներ: Կասկած է յայտնված Գօլու գաւառի Տիֆլիսվլ գեղի ընակիչ Սաֆլենո Կուլդաշանովի վրա, որը գողութիւնը կատարելուց յետոյ փախել է:

—

6-ը քաղաքամասի շրջանում, Սուլթանօվսկայա փողոցի վրա, գիներների և կանանոցների միջև ընկավեց և այդ կուի մէջ Թիֆլիսի քաղաքացի Օհանէս Զուրաբօվի ձախ աչք կորցրեց, իսկ Մէնդելեան գրեչատէրերի գնդի զինուոր Իլիան Շեվլիով գանալով վիրաւորեց փոքրիկ Սդոսախի գաւառի Կուրջանի գիւղի ընակիչ Գէորգի Ուսաքաշվիլիին: Վիրաւորները ուղարկվեցին Մէթեյէլեան հիւանդանոցը, իսկ յանցաւորը բռնվեց:

—

Նոյեմբերի 15-ին 4-ը քաղաքամասի ոստիկանութիւն եկաւ Քութայիսի նամանգի Բաձա գաւառի ընակիչ Գէորգի Սիրաձէ, որ ընակվում է Գաճօվսկայա փողոցի վրա, Թօրոսովի տանը և խոնարհաբար պատմեց ունի իշխան Բէգիթաբէգովի մօտ և յայտնեց, որ նոյեմբերի 12-ին իշխանի մօտ ապրելիս վարձվեց իրան անծանօթ մի կին, որ իրան Ալէքսանդրա Բէգիեա էր անանուն և երբեք մի ժամ միայուց յետոյ գնաց, ասելով, որ գնում է բերելու անցագիրը և այլ ևս չը վերադարձաւ: Նոյեմբերի 13-ին ինքն, Սիրաձէ, սուսգերով էր իրերը, տեսաւ, որ զողացել են իրանից 72 բուբլի փող, որ գտնվում էր չը փակված չէմոդանումն: Նա կասկած յայտն

մասն որ օտար մի պետութիւն, օրինակ Ռուսաստանը, ձեռք բերէ Պարսից Ծոցում նաւահանգիստներ կամ ածխային կայաններ, որովհետև դա չափազանց վտանգաւոր է Հնդկաստանի համար։ Ուրեմն այդ դէպքում կարևոր է համաձայնութիւնը Ռուսաստանի հետ։ Գալով Աւստրիայինին, ինքը Ռուսաստանը ճանաչել է, որ այդ երկիրը չէ մտնում իր ազդեցութեան շրջանի մէջ, ուստի այդ հարցը տարաձայնութիւններ յարուցանել չէ կարող։ Գալով Թիւրքիային, պէտք է ասել, որ Կ. Պոլիսը չէ կարող զիջիլ որ և է պետութեան, եթէ Ռուսաստանը գրաւէ, այն ժամանակ համաշխարհային պատերազմ կը ծագէ, որովհետև ոչ Գերմանիան, ոչ Աւստրիան թոյլ չեն տայ այդ մայրաքաղաքի անցնումը Ռուսաստանին։ Բայց Փոքր-Ասիայի գրաւման Ռուսաստանի ձեռքով Անգլիան գուցէ արդէքներ չը յարուցանէ, որովհետև գրանով նա հարուած կը հասցնէ Գերմանիային, որ արդէն սկսել է իր արևի թաթը դնել այդ երկրի վրայ։

Թիւրքիայ Վերջերս, ինչպէս հաղորդում են եւրոպական լրագիրները, Ռուսաստանի և Թիւրքիայի մէջ սկսել են լարված յարաբերութիւններ։ Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութիւնը դիմել է Բ. Դուռն և բողոքել Բօսֆորի ափերի վրա ամրութիւններ կառուցանելու դէմ, որ պահանջելով քանդել այժմ այդ ամրութիւնները։ Իր բողոքը պատճառաբանում է նրանով, որ Թիւրքիան զուտ չէ վճարել իր պատերազմական տուգանքը, որ այժմ 650,000 ֆունտ ստերլինգ է։ Այդ պահանջը սաստիկ վատ ազդեցութիւն է գործել սուլթանի և Թիւրքիայի վրա։

Միւս կողմից Թիւրք մինիստրների մէջ գոյութիւն է ծագել։ Արտաքին գործերի մինիստրը Թէվֆիկ փաշան մեղադրվում է, որ նա չը կարողացաւ մեծ պետութիւններին Թիւրքիայի գործերին միջամտելու տալուն մասին, մանաւանդ որ Գերմանիան բարկված լինելով, կարգի էր նրա միջոցով ազդել ուրիշ պետութիւնների վրա։ Թէվֆիկ փաշան հրաժարական տուաց, բայց տուլթանը չընդունեց։

Թուսնախ։ Սենատը վերջացրեց եկեղեցին Պետութիւնից բաժանելու օրինագծի ընդհանուր քննութիւնը։ Այդ քննութիւնը, անշուշտ, այնպիսի ընդհանուր հետաքրքրութիւն չը յարուցեց, ինչպէս պարտաւոր։ Ընդդիմադիր կուսակցութիւնն ներկայացուցիչները ասացուցանում էին, թէ օրինագիծը ուղղված է ոչ թէ կաթոլիկ եկեղեցու վերացման դէմ, այլ առնառաքել եկեղեցու վերացման դեմ, և պահանջում էին պահպանել Կոնկորդատը։ Լուսաւորութեան մինիստր Բրիէնդիան Մարքեն պաշտպանեց օրինագիծը, ասացուցանելով, որ կառավարութիւնը ստիպված էր դիմել եկեղեցական բէնֆիցին, ի նկատի ունենալով, որ պապական ամբոխ յայտնիս խոխոտում էր կոնկորդատը։ Եկեղեցու բաժանումը պետութիւնից անհրաժեշտ է։ Նա կը տայ եկեղեցուն ազատութիւն, իսկ պետութեան՝ վերահսկողութիւն։ Կառավարութիւնը համոզված է, որ երկիրը պահանջում է այդ բէնֆիցը, ոչ թէ երկիրը չունի ոչ մի անկախութիւններից։ Իր հաւի վերջում մինիստրը դրեց վստահութեան հարց։ Դրանից յետոյ սենատը 195 ձայների մեծամասնութեամբ ընդդէմ 976-ի որոշեց դիմել օրինագծի քննութեան առանձին յօդուածներով։

Աւստրո-Ունգարիա։ Մենք յայտնեցինք արդէն, որ մինիստր-նախագահ Դաուէը մշակել է ընտրական բէնֆիցի ծրագիրը, որ պէտք է սաստկացնէ բէնֆիցատուն դեկտեմբերին։ Բաւական էութիւնն, Դաուէ առաջարկում է ընդհանուր, հաւասար և ուղղակի ընտրողական իրաւունք։ Այդ պրինցիպներին արդէն կայսրը հաւանութիւն է տուել։ Ցայսմ իրաւունք ունի նա, ով մի տարի ապրել է երկրում։ Այդ ծրագրի դէմ են կաթոլիկները և հակասեմիականները։

Հունաստան Աբեհիքամ։ Եապօնական կառավարութիւնը մի քանի պահանջներ արած լինելով Կորէայից, Օգիսից հաղորդում են, որ կորէական կառավարութիւնը զինչ բոլոր այդ պահանջներին։ Կայացած համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը նրանք են, որ Կորէայի դիւանագիտական գործերի վարչաւորութիւնը կամ արտաքին գործերի մինիստրութիւնը փոխադրվում է Տօկիո, իսկ Սէուլում, այն է Կորէայի մայրաքաղաքում հաստատվում է եապօնական ընդհանուր-նահանգապետի պաշտօն, բացի դրանից, Կորէայի զանազան ռազմական եապոնական դիրքերում տրվելու են եապօնական պահակազօրքեր։ Այս դաշնագիրը արդէն ստորագրված է և դրանով, անշուշտ, Կորէան դառնում է Եապօնական վասալ մի պետութիւն։

ՊԵՏՐՈՍ ԱԶԻԶՅԱՆ

(Խորէն Սարգսեան)

Ահա երիտասարդ մէն ալ՝ իր ծաղիկ հասակին, իր կեանքի ամենէն ուռճալից փթթումին մէջ որ կախաղան կը բարձրանայ։

Մեր ասնջանքները մնացած չեն և մնալիք ալ չմնան, դրան. միշտ հոգեկան նոր կսկիծներ, նոր ալեկոծութիւններ. արիւնի ծովը չի հանգարտիր և անոնք որ կը լողան իր մէջ դատապարտած են նաւահանգիստ չի հասնելու, կարծես, որովհետև անիկա լեցուն է խութերով ու խարակներով, որոնց մէջէն փրկութեան միւնոյնը իզուր կը ջանան ճեղքել, համբոյ բանալ հայուն՝ դէպի խաղաղութեան, բարօրութեան պաշտելի ափունքը։ Ի զուր կրպտանք Ազատութեան Աստուածին, որ իջնէ այդ կարմիր-ծովին մէջ ու պատաւէ դայն, անոնք բանայ գերութեան պարտասած ժողովուրդին։ Ծովը շատ խոր է ու արեան ալիքները հզօր, կատաղի. առագաստները կը մեռնին, կարմիր լոյսը կը զողզողի հեատերութիւններու վրայ և ահա փոթորիկը կը փչէ, կը խորտակեն կայմերը, կը մարի ճրագը և սակայն նորէն, նորէն կը մեռնին յանդուգն նաւաստիները լիառատաստ։

Այսպէս, կը մարի նաև Պետրոս Ազիզօֆի ճրագը։

Դեռ կանուխ տղայ հասակէն, երբ փոքր ուռանող մէն էր իր ծնողավարին՝ Մանասայի մէջ, զոհաբերութեան ընդարը ճակատագրական զարթնում մը կանենար իր մանկական հոգւոյն մէջ եւ կը զանազանէր զինքը իր ընկերակիցներէն. հասած տեղը, պատերուն, զոներուն վրայ՝

«Մենանչն տեղ մանը մի է,
Մարդ մի անգամ կը մեռնի,»

կը գրէր յամառօրէն, սոսրելով խրոխտալից ու արհամարհանքով նայելու դէպի մանը։ Բնականաբար իր այդ անհնազանդ, դժգոհ ու ըմբոստ հոգին պիտի չի կրնար շունչ առնել մի՛ջավայրի մը մէջ, որ շատ հեռու էր Հայրենիքէն ու անոր ցաւերու սահմաններէն։ Տանը-ութը տարեկան հասակին մէջ Իզմիր կը մեկնի իր ծնողավայրէն՝ ուր անգամ մը ևս չի պիտի վերադառնար։ Բաղձանքն էր անոնցմէ արատաւորման, որպէս զի զրօնն կեանքի մը մէջ մտնէ։ Հոն չորս տարի անձկալից, մտաահեւ ու բռնեմական վիճակ մը կոնենայ։ Դրամն ու միջոցները են որ կը պակասին իրեն։ Եւ ահա տոմիթը կը ներկայանայ։ Նաւը պատրաստ է գինքը փոխադրելու, բայց դրամը միշտ կը պակասէ։ Կը սոսկանի իր նորը շինել տուած ձեռք մը հագուստը մէկ մէկ ծախել ու ծպտած ածխագործի ցեղատեսերով հեռանալ։ Կը հասնի Ամէնը ու հնադարձանքներով կը նեռէ ինքզինքը Եդիպտոս։ Սակայն Պետրոսը չէր կրնար ապրիլ անտարտարտային այդ Ջաստոյ մեղմ արեւին տակ. աչքերը հեռուն, ուրիշ հորիզոններու սեւեռած էին։

Կանգնի վերջապէս կովկաս, ուր կռուող շարքերուն մէջ կը բռնէ իր տեղը։ Կը մասնակցի դիմակիր խումբերու, կռնեկրաս և խոստուրի կռիւին, ուր ծանրապէս վիրաւոր կ'իյնայ։ Ընկերները հանդիսկերով իրեն՝ իբենց նահանջի միջոցին, կարձելով թէ այլեւս անհնար էր փրկել զինքը, կ'որոշեն փոխադրել իր օրհասը և չի ձգել որ ենթարկուի թշնամիին խժդժութեանց։ Սակայն, ինք որքան ալ ուշաթափ ու թաղացած, տակաւին կը պահէր իր մաքին ու լսողութեան ազատ գիտակցութիւնը, կը լսէ երգի պէս՝ ինչ որ կը խօսին իր ընկերները ու ինչ որ կը վճռեն։ Անոնց հրացանը կ'որոտայ, ու կ'իմանայ ընկերաջնջիչը՝ որ կրսէ՝ «պրծա՛ւ»։ Գիշերը վրայ կը հասնի և զուարթութիւնը կը կապուրէ, կ'ուշաբերէ զինքը։ Վեր կը կենայ իր ինկած տեղէն, կը ճշտէ իր գիրքը և բարեդարձաբար նախապէս գիտակ ըլլալով իր ընկերներուն նոյն օրուան հանելիք կայանը՝ կը թաքէ ու կը գտնէ զանոնք։ Անկարելի է բացատրել ընկերներուն զարմանքն և ուրախութիւնը, որովհետև Ազիզեանը եղած է միշտ ամենէն անձնուէր, ամենէն ազնիւ հոգին՝ իր զինակիցներուն եւ բոլոր իր ծանօթներուն համար։ Կովկասի մէջ շատ մը պատահարութիւններէ զատ՝ հարատաեւութեամբ ու անբաղդաւորի պտտարիւնութեամբ կատարեր է Թուքք հարատաեւորէ ալէկի մը ակբրը, որուն մասը վրդարար եղած է բազմաթիւ հայ գիւղերու։

Վերջին պարտականութիւնը 1902-ին Իզմիրի մէջ կատարեց, հանելով Կովկասէն, բայց այս անգամ բաղդը քէն ըրաւ, երեսը դարձուց և Ազիզօֆ դատապարտեցաւ մահուան պատժի։

Երեք տարի սպասեց բանտին մէջ, երեք լոյսի, վճռաւորեան ու մահուան ապասամի անուտը տարիներ. բայց մեաց նոյն հոգեթաղ, բարեդարձու ու Ազատութեան անձնուէր, հաւատարիմ գիւղը։ Իր եռեկ կը Թեղու անբարիր ու բերդուն հերոսական վիճակի մը անմոռանալի յիշատակը։ Անա ինչ որ կը գրէ մեզի մեր Իզմիրի թղթակիցը իր կախաղանի պարագաներուն մասնաւորութիւնները մասին։

«Պատերազմներու պատուն Պետրոսը զուշած էր թէ զուրսի տակաւորագրութիւնները վերջը իր կախաղան բարձրանալուն պատճառ պիտի ըլլան. այսպէս բան էր բանտին մէջ և այնպէս ալ եղաւ։ Օգոստոս 8-ի կիրակի իրիկունը Պետրոսը գնանը դրին և յաջորդ օրը՝ երկուշաբթի առաւօտուն, ժամը չորս ու կէսին գնանէն հանելով, ձեռքերը կապեցին և 100-ի չափ ոստիկան զինուորներ, 50 փօլիսներ ու գոմիսէրներ շրջապատուած՝ առաջնորդեցին Ալիքսաշ մէկտան կոչուած հրապարակը։ Հոն առաջի իրիկունը արդէն կախաղանը պատրաստված էր։ Երբ սէ թափորը կախաղանին տակ հասաւ, ուղեկից ոստիկանները քանի մը քայլ ետ քաշուելով շրջանակ մը կազմեցին. այդ միջոցին Տէր Սաղոմոն քահանան մօտենալով Պետրոսին՝ խոստովանացուց և հաղորդեց։ Պետրոսը քահանային յանձնեց 10 ոսկի, ինը հատը Մանիսա իր մօրկանը իրեղու, իսկ մէկ հատովն ալ իր թաղման ծախքերը հոգալու։ Քահանան խոստացաւ և հեռացաւ։ Այն ատեն Պետրոս բարձրաձայն բան մը ընելը շրջապատողներուն՝

—Ասելիք ժամս է։

Ասաւ նայինը, պատասխանեցին քանի մը գոմիսէրներ։

Պետրոսը՝ կատարեալ պարարիւնութեամբ ու վճռանձնութեամբ սկսաւ խօսիլ.

—Ես ուսանողական չեմ և ոչ ալ անունս Ազիզօֆ է. ես բնիկ Մանիսացի եմ, 16 տարեկան հասակիս Յեղափոխութեան գնացէ և զրոնցի Հայրենիքիս ազատութեանը համար աշխատելի մինչև կախաղան. այս դատապարտ ծնողավարքս մեկնեցայ, գնացի Եգիպտոս, Ռուսաստան, այլեայլ տեղեր, ու շատ ծառայութիւններ կատարեցի Հայրենիքիս փրկութեանը համար։

Կանգ առաւ և ահա բանտին տնօրէնը պոռաց՝

—Մ՛ լ քեզ լսելու ժամանակ չունենք, կախեցէք։

Պետրոս՝ յաղագեցաւ այս նախատինքէն, իր արի հոգին նորէն թեւարեցաւ ու թափահարեց. կախաղանին առջև իսկ չէր կրնար ընդունիլ այդ արհամարհանքը, ուստի նախատինքին պատասխանեց՝ կատաղի խօսքերով։

Առաջնորդ չորս ոստիկան զինուորներ չուանին օղակը վիզը անցուցին և ժամ մը օրէն ճախարակէն վեր բաշեցին. 7 վայրկեան տանջուեցաւ և յետոյ իր մարմինը թուլցած, հանգիստացաւ չուանին ոլորումին ու տատանումին, քայց դեռ ատեն ատեն կը շարժէր ու թեթեւ ջղաձգութիւններ կրնենայ։

Այդ օրը՝ քաղաքն ամբողջ շփոթութեան ու զարմանքի մէջ էր և ամէն կողմէ դեպի Ալիքսաշ մէյտանը կը դիմեին կախուողը տեսնելու. ես ալ գացի և կախաղանին դիմացը կանգ առի նախ յուզուեցայ, աչքերս արցունքով լեցուեցան, քայց յետոյ չեմ կրնար զայն զիտելէ. պարանի հերոսը դէմքը դեպի երկինք ցցած, կարծես տակաւին վրէժխնդրութեան նշան մը կընէր ու այդ նշանը եկաւ իմ հոգւոյս ալ հարաւ...»

Վրէժխնդրութիւնը, այո, Պետրոսին յետին վրէժխնդրութիւնը՝ ազգաբար խորհրդանշանն է, որ մահուան անդին, յաւիտենականութեան սեմէն մեզ ամենուս բարև կը խրկէ մեր թանկագին ընկերը. ինչպէս մոռնանք այդ նուիրական կապը։

Հարը անգամ օրհնեալ թող ըլլայ իր մայր գերեզմանը։

«Ազդմիկ»

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Պօստ-հեռագրական պաշտօնեաների գործադուլի պատճառով գործակալական հեռագիրներ չեն ստացված Թիֆլիսում։

Խմբագիր-Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱԶԱՄԱԼԵԱՆ

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Դուվիա, Վօրոնցօվի արքանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից՝
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութիւն, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.
ՁԻԿՕՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի. ներքին և նեարդային
Զ. Ի. ԱԽԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական և վիրաբուժութիւն։
Զ. Ի. ԲԱՐԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հ.
Կ. Ի. ԳԶԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի
Ա. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԳՐԵ-ԲԺԻՇԿ ՇԶԻՐԻՆԻՆԱ—1½-2 ժ. ներկաբարձութիւն և կանանց հ.
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—1—2 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։
ԵՐԵԿՈՆՕՐԸ
Ա. Մ. ՓՈՂԱՆՕՎ—5—6 ժ. ներքին և երեխայոց հ. և ծաղկաւոր։
Ա. Դ. ԱՐԵԼԱՆ—6—7 ժ. ներքին հիւանդ.
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—7½ ժ.
Գ. Ա. ԱՐԻԱՆԻՆԱ. հանդիսում է միկրոբիոլոգիան և բակտերիոլոգիական հետազօտութիւններ։
Վճարը 50 կ. լաբորատորիան ներ։ Հանձնարարվում է բոլոր վիրաբուժի և օգնականների համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ
բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ՀԻԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
մշտական ժամանակներով։
Եկեղեցական փողոց, 101, տելեֆոն 1026.
Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր։
Մ. Գ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆՑ 11—12 ժ.—միզասեռական, կաշու և սիֆիլիս։
Ի. Ն. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ 11—12 ժ.—ներքին հ. և ելեզարաբուժութիւն։
Գ. Ն. ԴԷՄԻՏՕՎ—11—12 կ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։
Ի. Ե. ԱԽԵՏԻՍԵԱՆՑ 12—1 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն։
Գ. Հ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ 12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Մ. Գ. ԴԷՄՕՎՆ. 1—2 ժ. վիրաբուժական հ.
Մ. Մ. ԷԼՉԻԵԱՆ 1—2 ժ. քթի, կոկորդի և ականջի հ.
Գ. Ա. ԲԵՅԼԻ—երեխայոց և ներքին հ.
Հիւանդանոցում բժշկում են հիպնոզով, կատարվում են բիոլոգիական, բակտերիոլոգիական և քիմիական հետազօտութիւններ։ Ներկայս և ծաղիկաւորութիւն և սանսուսեբէ (кормлица) ընդունելութիւն։ Բժշկական խորհրդի համար վճարը 50 կոպ.։ Օպերացիայի և համախորհրդի վճարը ըստ համաձայնութեան։ Գիշերային հիւանդների բաժանմունքը բաղկացած է ընդհանուր սենեակներից և առանձին նոմերներից։
(Հ. ու. կ.) 18—100

ԲԺԻՇԿ
Բ. Ա. ՊԱՊՈՎԵԱՆ
Մասնագէտ—քթի, կոկորդի և ականջի։ Ընդունում է հիւանդներին—առաւ. 10—12½ ժ. երեկ. 5—7 ժ.
Հայոցէն. Մի՛քայէլեան փողոց ու. Ֆօրբերի № 157. 5—10

ԷԼԵԿՏՐՕ-ԲՈՒԺԱԳԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ
ԲԺԻՇԿ Միխայել Գեղեվանովի
Զրպային հիւանդների ընդունելութիւնը
Առաւօտեան ժամի 12-ից մինչև 1-ը
Երեկոյեան ժամի 6-ից—7-ը
Կօրգանովսկայա փող. № 20 Վերայում։ Սեփական տ., տելեֆոն № 791։ (ա. օ.) 32—150

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ
ԱԶՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւն ամեն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վեկամինսկայա փողոց № 8։ (ե.ո.)23—100

ԲԺԻՇ
Ա. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ
Մասնագէտ Աչքի հիւանդութիւնների, վիրակոց հիւանդների ընդունելութիւնը։ Առաւօտեան 1—3 ժամը. Երեկոյեան 5—6 ժամը։ Սօլօվակայա փող. տեփ. տ.։ 24—25

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Բ. ՂԱՍԱՍԱՐԴԵԱՆ
Վերադարձա և սանձնելով իր «ԱՌԱՋԻՆ Մ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ», վերսկսեց բժշկական գործունէութիւնը։ 24—100

ԲԺ. Ա. ՄԻԼԻԹԱՐԵԱՆ
Ընդունում է մանաւորապէս սիֆիլիսի, միզային, վեներական և մորթու սխալ ունեցող հիւանդներին ամենայն օր առաւ. 12—2 ժ. և 6—8 երեկ. Սօլօվակ, անկիւն Բերուսօվսկի և Պասկեվիչա փողոց. № 33/15 տ. Մի՛քիմանեանի (նախկին օրիորդաց 3-դ գիմնազ. տուն)։
(ա. օ.) 20—100

ԲԺՇԿ
Լեւոն Օհանջանեան
Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշու հիւանդութիւններին։ Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ։ Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.։ Հայոցէն անկիւն Գօլովինսկի պրոսպեկտ և Կարետնայա փողոցի, տուն Թամամշեանի։ Մուտքը Կարետնայի փողոցից № 2։
(ա. օ.) 56—300

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԹԱՏՐՕՆ
Այսօր, ուրբաթ, նոյեմբերի 18-ին
ՀՈՐԲՈՐԴ ԱՆԴԱՄ
կը ներկայացվի
«Զ Ա Զ Ա»
Օպերա 4 գործ. երաժ. Լէոնկիվալլօի։
Մասնակցում են տ.տ. Դուբրովսկայա, Նեվիտսկայա, Միչիկայաս, Զասլավսկայա, Կարպովա, պ.պ. Պրեսման, Կարելին, Կոլոսով, Սսկոլսկիյ, Տամամշեվիչ, Զիատակով, Վօլսկիյ, Դեմանտենկո, Շէյն, Սուրդին։
Պարերը կը դնէ բալէտմէյստր պ. Բեկեֆի
Զինուորական երաժշտութիւն Սապօրնի բատալիոնի ռ. Ռիչչիի դեկավարութեամբ։
Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին։
Տեղերի գները սովորական են։
Անօնս. Շաբաթ, նոյեմբերի 19-ին, կը ներկայացվի «Գալա» ներկայացում 1-ին անգամ։ «ԶԵՐԵՎԻՉԿԻ» օպերա Զայկովսկու։
Կիրակի, նոյեմբերի 20-ին կը կայանայ «Ներքոն», երաժ. Բարիշնայի։
Պատրաստում են ներկայացնելու «Եգիպտոսի հարսանիքը», ժրաժ. Մօցարտի։

ՄԻ ԽՈՒՄԲ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ ՀՐԱՒԻՐՈՒՄ ԵՆ ԸՆԿԵՐ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻՆ ԵՒ ուսանողուհիներ ընդհանուր ժողովի, որ պիտի տեղի ունենայ շաբաթ օրը, ամսոյս 19-ին, ժամը 4½-ին, Դուքմայի զանվեհնում՝ ժամանակակից և էական հարցեր քննելու համար։

ՌԻԺ. Մ. ԶԱԼԵՍԿԻ
Ընդունում է ներքին հիւանդութիւններով Գանձակում, Գօնդրակօվսկայա փողոց, տուն Զախարովի, № 22. 2—5

Հարկաւոր է մի ուսուցիչ Նաթալուի ծիսական ուսումնարանի համար. անհրաժեշտ է վրացերէն լեզու խմանալ (խօսակցութիւնը). պայմանների համար դիմել Մի՛քայէլեան փողոց № 154. բժ. Տէր-Գրիգորեանցին։ (ու.կ.) 1—2

Մի տիկին ցանկանում է պարապել երեխաների հետ Ցանձն է, ուսուցչուհի կարել ապրանակներ և զգեստներ։ Հայցէ՝ Նիկոլայևսկի փող. տուն Կարաչևի № 26. Շ. Դ—ին։ 1—2

ԱԴԱԶՈՒՄ ԵՄ
խնամողներին
Գօրիսկայի Խաչատուր Դաւանցի անդը, որը մի քանի ամիս առաջ անյայտացել է Սեբաստիա 30 տարեկան. իմացողներին խնդրում եմ յայտնել ինձ. Անդրէասեան, բաւիկա վագզալի. Գալուստ Դաւանց 5—6

Դատաստանդիութեան մէջ փորձված
Ռասանոր տալիս է դասեր բոլոր միջատարիներից։ Նոյն տեղում ապրող դերմանացի ընդունում է դասեր նոր լեզուներից։ Михайловскій просп. д. № 32, студ. А. А.
(Հ. ու. կ.) 2—5

Աժան և մատչելի գներով ծախվում են զանազան տեսակի
ԳՈՐԳԵՐ
Михайловская ул. д. № 32. (Հ.ու.կ) —5

Ղրաբայի հայոց գպրոցի համար հարիւր է աւելացրել Ռուսաստանի, որտեղ վայելչագրութեան և թուաբանութեան ուսուցիչ։ Շաբաթական 24 դասս։ Տարեկան 450 բաւական ռոճիկ, հաշուելով ուսուցչի Դուրա ժամանելու ծախքը։ Ընտրեցեալ, ծանուց, վարձատրեալ, և լուսաւորութիւն։ Դիմել՝ Куба, редактору Аветису Мартиросянцу. 2—4

ՌԻԺ. Ն. ԵԱՐԱՄԻՇԵԱՆ
Ներքին, մանուկների, կաշու և վեներական հիւանդութիւնների համար։
Ընդունում է ամեն օր առաւօտեան 9—12 ժ.
երեկոյեան 5—7 ժ.
ասցէ—Արասարգեան հրապարակ № 9, մուտքը Շելեպուխինեան փողոցից № 1։
(Եր.հ.կ.) 7—20

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ՍՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.“
Նոր հրատարակութիւններ
Զօմբարա, Ինչու այժմ ամեն մարդ հեռաքերվում է քարտաբանական և ընկերավարչական խնդիրներով, 10 կ.։
Ախէլիս, Իրաւունքի ծագումն և պատմութիւնը, 10 կ.։
Գաուլիէ, Կապիտալ և կապիտալիզմ, 12 դ
Երեք զրոյցներն էլ—Ս. Թադեւոսեանի թարգմանութեամբ։
Դիմել դրավաճառներին։ Պահեստը. Թիֆլիս, Բեհրութեան փ. 25. 3—3

Լոյս տեսաւ
Յարութիւն Սարգսեանի
«ՍԻՐՈՑ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ»
Պատկեր. գինը 10 կոպեկ
Դիմել հեղինակին — Թիֆլիս, Հաւլաբար. Լազարեւսկայա 49։ Գրաշրջիկներին զուտարով գնելիս՝ 40% զեղչ։ Ճանապարհածախսը իրանց վրա։ Սրժէքն ուղարկել կանխիկ։ 3—3

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
Թիֆլիսի Հրատարակչական ընկերութեան հրատարակած հետեւեալ գրքոյկները։
Զուտարով գնողներին 30% զեղչ։ Ճանապարհածախսը նրանց հաշուին։
Դիմել՝ Въ Тифлисѣ. Въ Правленіе Тифлисскаго Издат. Т-ва на Вельяминовской ул. 22, кв. 5. (Կ. Ե.) 2—2

Մի ինտելիգենտ հայ ընտանիքում տրվում են
ԵՐԿՈՒ ՍԵՆԵԱԿ
առանձին մուտքով մի կամ երկու հոգու։
Նոյն տեղ ընդունվում է և մի աշակերտ ամբողջ պանսիոնով։ Դիմել՝ угол Жуковскаго „Гудовича д. № 15 (со стороны Жуковскаго.)
3—3

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը հաշուած են Պետերբուրգի ժամանակով։ իսկ փոխադրերի մինչեւ Թիֆլիսի ժամանակով)։

	Պօստային	Մարգասաւ.	Արագ.	Ապրանք.
Բաքուից դուրս գալը	4 ժ. 53 ր. ցերեկ.	11 ժ. 03 ր. ցերեկ.	12 ժ. 20 ր. գիշ.	4 ժ. 03 ր. գիշ.
Թիֆլիս հասնելը	11 » 10 » »	5 ժ. 31 ր. առաւ.	1 ժ. 30 ր. ցերեկ.	9 ժ. 30 ր. գիշ.
Թիֆլիսից դուրս գալը	11 » 55 » »	6 ժ. 07 ր. առաւ.	—	—
(Թիֆլիսի ժամանակով)	12 » 53 » »	7 ժ. 05 ր. առաւ.	—	—
Բաքում հասնելը	1 » 14 ր. գիշ.	7 ժ. 07 ր. եր.	—	—
Բաքուից դուրս գալը	5 » 15 » »	5 ժ. 24 ր. ցերեկ.	—	—
Թիֆլիս հասնելը	6 » 11 ր. եր.	6 ժ. 44 ր. առաւ.	—	—
Թիֆլիսից դուրս գալը	6 » 58 » »	7 ժ. 48 ր. առաւ.	5 ժ. 35 ր. ցերեկ.	10 ժ. 40 ր. գիշ.
(Թիֆլիսի ժամանակով)	7 » 56 » »	8 ժ. 46 ր. առաւ.	6 ժ. 33 ր. ցերեկ.	11 ժ. 38 ր. գիշ.
Բաքու հասնելը	1 » 20 ր. ցերեկ.	12 ժ. 42 ր. գիշ.	6 ժ. 10 ր. առաւ.	3 ժ. 55 ր. ցերեկ.
Երևանից դուրս գալը	12 » 02 » »	—	—	11 ժ. 26 ր. գիշ.
Կարսից » »	3 » 57 » »	—	—	3 ժ. 18 ր. գիշ.
Ալեքսանդրօպոլից դուրս գալը	7 » 38 ր. եր.	—	—	7 ժ. 06 ր. առաւ.
Թիֆլիս հասնելը	5 » 10 » առաւ.	—	—	4 ժ. 48 ր. ցերեկ.
Թիֆլիսից դուրս գալը	11 » 22 » գիշ.	—	—	1 ժ. 13 ր. ցերեկ.
(Թիֆլիսի ժամանակով)	12 » 20 » »	—	—	2 ժ. 11 ր. ցերեկ.
Ալեքսանդրօպոլից դուրս գալը	10 » 15 » առաւ.	—	—	12 ժ. 50 ր. գիշ.
Կարս հասնելը	1 » 55 » ցերեկ.	—	—	4 ժ. 24 ր. գիշ.
Երևան հասնելը	4 » 21 » »	—	—	6 ժ. 48 ր. առաւ.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
1906 թ.
„ԱՇԽԱՏԱՆՔ“
ԹՈՂՄՊԴՐՈՒԵՆ, ՏՈՆԵՍՈՒԵՆ, ԳԻՒՂԱՅԻՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ
ՈՐ ԴՈՒՐՍ Է ԳԱԼՈՒ ԱՌԱՋԻԿԱՑ 1906 թ. ՅՈՒՆՎԱՐԻ ՄԷԿԻՑ
Ծրագիր՝ 1) Առաջնորդող յօդուածներ քաղաքականական ժամանակակից խնդիրների մասին. 2) Գիւղական կեանք և կարիքներ. 3) Գիւղական անտեսութիւն և տեխնիկա. 4) Զեմստվո և համայնք. 5) Գիւղական դպրոց, դասարան և ուսուցիչներ. 6) Գիւղական պրօլետարիատի շրջիկ. 7) Առողջապահութիւն և անասնաբուժութիւն. 8) Թղթակցութիւններ գաւառից. 9) Մատնի շրջիկ. 10) Գաղափարներ և գրոյցներ. 11) Հարցեր և պատասխաններ. 12) Շեակայ և տեղեկատու և 13) Յայտարարութիւններ։
«Աշխատանքը» նուիրված է լինելու հայ գիւղացիութեան և նրա մէջից դուրս եկած պրօլետարիատի շահերին և կարիքներին։
Գաւառի և գիւղի հետ սերտ և կենդանի յարաբերութիւններ հաստատելը «Աշխատանքի» ձգտումն է։
Ուսուցիչները, գիւղական քահանաները և գիւղական ինտելիգենցիան «Աշխատանքի» թղթակիցներն ու կենդանի ոյժերն են լինելու։
«Աշխատանքին» աշխատելու հրաւիրված են որոշ ուղղութեան մարդիկ։
«Աշխատանքը» վարձատրելու է իր բոլոր մշտական աշխատակիցներին և գաւառական թղթակիցներին։
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳ